

O CENZURARE A REALITĂȚILOR GEOPOLITICE: DESTRĂMAREA BLOCULUI SOCIALIST VĂZUTĂ DIN ROMÂNIA COMUNISTĂ

Andrei POPA*

* Cercetător Științific Dr. – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)

E-mail: andy_popa19@yahoo.com

Abstract

The year 1989 brought about one of the biggest geopolitical shifts in the history of Europe. It meant the fall of the communist bloc and the beginning of the Eastern European countries' transition to democracy. Although there were states that had a staunch opposition towards Gorbachev's reforms, some showed openness and implemented them. This led to their downfall, which also occurred as a 'domino effect' in every former communist state. Romania was the staunchest opponent.

In this article we shall see how the newspaper "Scânteia" and the foreign affairs magazine "Lumea" presented the main events that led to the fall of communism in Europe, and which ones it left out. We shall also present how the press agency "Agerpres" showed a clear image of the situation from the Eastern bloc in its bulletins sent to the Romanian Communist Party leadership. Furthermore, we will highlight Romania's attitude in high-level meetings concerning the political transformations that were taking place in socialist states. Thus, we will get a clearer image of how Communist Romania viewed the fall of communism in Europe.

Keywords: Revolutions of 1989, fall of communism, press censorship, Communist Romania, Nicolae Ceaușescu

Căderea comunismului în Europa a fost un proces complex, cauzat de mai mulți factori și, în funcție de țară, a fost favorizat de crize economice, presiune populară, atitudinile reformiste ale elitelor, influențate de politica liderului sovietic Mihail Gorbaciov de reînnoire și salvare a comunismului. Procesul s-a desfășurat gradual, pe parcursul anului 1989, începând cu venirea la putere a Mișcării „Solidaritatea”, în Polonia, și terminând cu Revoluția Română din luna decembrie a acelui an. Destrămarea blocului socialist a dus la reconfigurarea geopolitică a Europei de Est și schimbarea radicală a balanței de forțe în Europa.

Acest proces a fost privit negativ de către regimul ceaușist, care a încercat să minimizeze sau să ascundă propriei populații schimbările în desfășurare, după cum reiese concret din paginile ziarului „Scânteia” și a revistei „Lumea”. Primele două prezentau publicului larg situația din țările socialiste prin filtrul cenzurii, fără a menționa mutațiile democratice, ci axându-se pe schimbările la nivelul conducerilor de partid și de stat, grava situație economică și critica intervenției țărilor occidentale în afacerile interne ale unor state. Pe de altă parte, este important de văzut cum era prezentată situația în buletinul „Agerpres”, care transmitea știri de „uz intern”, destinate conducerii PCR. De asemenea, în cadrul discuțiilor din Comitetul Politic Executiv (CPEX) și a celor de la nivel înalt, autoritățile de la București adoptau o atitudine clară de critică profundă la adresa situației schimbătoare din Europa de Est. Toate aceste aspecte vor fi tratate pe larg, în studiul de față, prezentând modul în care căderea comunismul în fiecare stat socialist est-european a fost văzută de regimul ceaușist.

Polonia

Primul stat în care comuniștii au pierdut puterea a fost Polonia, unde în contextul unei crize economice profunde s-a decis adoptarea de reforme și democratizare, în ton cu reformismul gorbaciovist. Astfel, în luna ianuarie 1989, președintele Poloniei, Wojciech Jaruzelski a determinat Comitetul Central al Partidul Muncitoresc Unit Polonez (PMUP) să restabilească pluralismul sindical. În consecință, au început negocierile dintre opoziția formată de Sindicatul Liber „Solidaritatea” și PMUP, aflat la putere în Polonia. Acestea s-au finalizat pe 8 aprilie 1989, printr-un acord privind organizarea de alegeri libere pentru un nou Senat („Sejm”) de 100 de locuri. Însă, „Solidarității” îi erau repartizate doar 35% din locurile în „Dietă”, camera inferioară din Sejm, care era mai importantă. Cu toate acestea, după alegerile din iunie 1989, Sindicatul a câștigat 92 din cele 100 de locuri și 160 din cele 161 accesibile în „Dietă”¹.

¹ William Taubman, *Gorbaciov. Viața și epoca lui* (trad. Mihai-Dan Pavelescu), București, Editura Meteor Publishing, 2018, p. 520.

Victoria „Solidarității” în alegerile din Polonia a marcat adoptarea unui nou curs politic și geopolitic pentru statul polonez, în care opoziția democratică prelua puterea. Dacă în plan intern, „Solidaritatea” a inițiat tranziția spre o economie de piață și o societate democratică, în plan extern aceasta a dus o politică în disonanță cu cea a PMUP, care se aflase la putere pentru mai bine de patru decenii.

„Scânteia” prezenta într-o știre succintă rezultatele alegerilor din Polonia, menționând că „pentru Seimul și Senatul Republicii Populare Polone, toți candidații coaliției guvernamentale, reprezentată de PMUP, celelalte partide aliate și organizații ale catolicilor laici au obținut cele 299 de mandate de deputați ce le-au fost destinate, din totalul celor 460 de locuri în Seim, ceea ce reprezintă 65%. Candidații opoziției vor dispune în Senat de 99 dintr-un total de 100. În urma alegerilor s-a format structura politică a noului parlament bicameral al Poloniei”².

Conform programului său politic, în cadrul relațiilor cu statele din blocul comunist, „Solidaritatea” își anunța dispoziția de a colabora cu forțele ce vizau instaurarea pluralismului și democrației în Cehoslovacia, Ungaria și Uniunea Sovietică, și se declarau solidare cu popoarele din URSS care luptau pentru drepturile lor. Astfel, noua putere politică din Polonia se desolidariza de state anti-reformiste, precum România, Republica Democrată Germană și Bulgaria³.

Însă, sovieticii nu credeau că exista vreun pericol la adresa supraviețuirii blocului socialist. În acest sens, pe 7 iulie 1989, în cadrul Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia, desfășurat la București, Gorbaciov a afirmat că nu există motiv de grijă pentru viitorul socialismului și și-a informat omologii despre planurile sovietice de retragere a unui număr semnificativ de trupe, în conformitate cu tratatele privind reducerea forțelor convenționale în Europa. De asemenea, el a abordat și subiectul drepturilor omului, insistând că reformele sale nu erau o concesie făcută Occidentului, ci erau o „adâncă necesitate internă”, conectată integral cu „perestroika”⁴.

În contextul schimbărilor care se produceau în Polonia, președintele american George Bush a vizitat Varșovia, unde a avut discuții cu președintele Wojciech Jaruzelski, pe 10 iulie. Bush și-a luat angajamentul neintervenției SUA în afacerile interne ale Poloniei și a subliniat necesitatea pregătirii pentru reunificarea Germaniei, în ciuda faptului că atât lui cât și omologului său

² *Rezultatele alegerilor pentru Seim și Senat în RP Polonă* în „Scânteia”, an LVIII, nr. 14.569, 22 iunie 1989, p. 6.

³ Daniel Filip-Afloarei, *Un deceniu zbuciumat: România și criza regimului comunist din Polonia în anii '80*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2023, pp. 382-383.

⁴ Robert Service, *The End of The Cold War 1985-1991*, London, Pan Macmillan, 2015, p. 403.

polonez, le dis plăcea ideea. Ulterior, într-o discuție cu premierul Mieczysław Rakowski, președintele Statelor Unite a afirmat că orice ajutor economic al Statelor Unite va fi condiționat de progresul Poloniei spre democrație și o economie de piață⁵.

Pe 19 august 1989, Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit cu ambasadorul sovietic, Evgheni Tiajelnikov, căruia i-a comunicat opinia sa, pe care dorea să i-o transmită lui Gorbaciov, cu privire la faptul că partidele comuniste și țările socialiste trebuiau să se opună cu fermitate numirii în funcția de premier al Poloniei a unui conducător al „Solidarității”. În schimb, ele ar trebui să ceară ca un reprezentant al PMUP să vină la conducerea guvernului, iar împreună cu Uniunea Sindicatelor poloneze, alte forțe democratice și armata să formeze un guvern de salvare națională, care să apere socialismul în Polonia⁶. De asemenea, Ceaușescu și-a exprimat speranța că Uniunea Sovietică „va întreprinde tot ce este necesar pentru a acționa în direcția opririi cursului grav de lichidare a socialismului în Polonia”⁷. Aceste afirmații veneau în contextul faptului că liderul român considera, într-o ședință a CPEX din 21 august 1989, că desemnarea în funcția de premier a lui Tadeusz Mazowiecki era greșită deoarece „este cunoscut ca antisocialist, în strânsă legătură cu cercurile imperialiste reacționare”⁸. Liderul român a vorbit și despre faptul că PMUP asculta sfaturile primite din partea Uniunii Sovietice, despre care Ceaușescu spunea că sunt „greșite” și „nu corespund cauzei socialismului în Polonia, pentru că ele deschid calea «Solidarității» care este, așa cum s-a demonstrat în deceniul acesta, o agentură a imperialismului străin, în primul rând a Statelor Unite ale Americii”⁹. De asemenea, el considera și situația din Polonia ca fiind rezultatul unui acord între SUA și URSS¹⁰.

Nicolae Ceaușescu dorea să schimbe poziția URSS printr-o discuție cu ministrul de externe Eduard Șevardnadze¹¹. Aceasta a avut loc la nivelul miniștrilor de externe, Ioan Totu întâlnindu-se cu Șevardnadze la Moscova, în zilele 26-27 august 1989. Ioan Totu i-a spus omologului său că propunerile făcute de Ceaușescu nu reprezentau o interferență în afacerile interne ale altor state, ci răspunderea față de viitorul socialismului. De asemenea, a reafirmat faptul că PCR continua să respecte principiile respectării independenței și

⁵ *Ibidem*, p. 404.

⁶ Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit: relațiile româno-sovietice 1965-1989*, Ed. a II-a, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2022, p. 350.

⁷ *Ibidem*, p. 351.

⁸ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 57/1989, f. 2 v.

⁹ *Ibidem*, f. 3.

¹⁰ *Ibidem*, f. 3 v.

¹¹ *Ibidem*, f. 4.

suveranității altor state, așa cum fusese exprimat în august 1968, momentul invaziei Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia. În acest sens, el adăuga că „nici în cazul actual, al Poloniei, nu ne-am gândit la folosirea forței, la intervenția militară”¹².

În răspunsul adresat lui Nicolae Ceaușescu, Mihail Gorbaciov i-a împărtășit îngrijorarea privind situația din Polonia, însă lauda „prieteni polonezi” datorită faptului că l-au păstrat pe Jaruzelski în postul de președinte, ale cărui largi prerogative erau cunoscute de Ceaușescu. De asemenea, Gorbaciov se axa pe aspectele pozitive, anume că PMUP avea să dețină, în noul guvern, portofoliile ministerelor Apărării, Afacerilor Interne și Afacerilor Externe, iar în situația în care ar fi ocupat postul de premier, nu ar fi putut scăpa țara de inevitabila criză economică și politică ce urma în lunile următoare¹³. De asemenea, sovieticii considerau că o întâlnire între cei doi lideri ar fi folosită de „Solidaritatea” și opoziția poloneză pentru a descrie PMUP drept reprezentant al unor interese străine, nu ale Poloniei¹⁴.

Într-o rubrică a ziarului „Scânteia” din 20 august, intitulată *Cu privire la situația din Polonia*, se menționa că numirea lui Tadeusz Masowiecki în funcția de prim-ministru contravenea intereselor poporului polonez și periclita realizările obținute în cei 45 de ani de comunism. De asemenea, se mai menționa că situația creată pune în pericol și „interesele socialismului, inclusiv ale Tratatului de la Varșovia, servind intereselor NATO și forțelor celor mai reacționare”¹⁵. Finalul rubricii relua ideile transmise de Ceaușescu statelor socialiste și URSS, anume că poporul român considera că era necesar să se întreprindă măsuri „pentru formarea unui guvern de către PMUP, în care să fie reprezentate forțele revoluționare ale societății”, încât să fie asigurată continuitatea regimului¹⁶.

Conducerea PMUP nu a fost mulțumită de apelul lui Ceaușescu și considera nefondate aprecierile sale privind constituirea noului guvern polonez, rolul jucat de PMUP pe scena politică poloneză sau faptul că participarea în guvern a „Solidarității” servea „celor mai reacționare cercuri imperialiste”¹⁷. După ce premierul încă în funcție, Rakowski, a primit corespondența din partea liderului român, acesta a făcut-o publică presei, pentru a se acomoda cu „Solidaritatea”¹⁸.

¹² Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit...*, p. 354.

¹³ *Ibidem*, p. 351.

¹⁴ Vasile Buga, *Sub lupa Moscovei: politica externă a României 1965-1989*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015, p. 125.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 125-126.

¹⁷ *Ibidem*, p. 127.

¹⁸ Robert Service, *op. cit.*, p. 405.

Apelul lui Nicolae Ceaușescu din august 1989, situația materială și culturală precară a minorității poloneze din România, corelată cu un zvon lansat în ziarul „Solidarității”, „Gazeta Wyborcza”, cum că bisericele poloneze din satele sucevene Solonețul Nou, Poiana Micului, Pleșa și Cacica, ar urma să fie demolate în cadrul sistematizării au determinat noua putere polonă să adopte un ton ostil Bucureștiului. Astfel, liderii Sindicatului Liber au cerut Seimului (Parlamentului) Poloniei întreruperea relațiilor bilaterale cu România și excluderea acesteia din Pactul de la Varșovia. De asemenea, ca urmare a caracterului său totalitar, „Solidaritatea” compara regimul ceaușist cu cel al lui Stalin¹⁹. Deși relațiile diplomatice nu au fost întrerupte, la începutul lunii noiembrie, Varșovia a decis să își retragă ambasadorul de la București²⁰.

Față de întreaga situație din Polonia, agenția „Agerpres” prezenta obiect pentru „uz intern” buletine ce reflectau situația din Polonia și blocul socialist în general.

Un buletin „Agerpres” din 10 iulie 1989 prezenta discursul lui Wojciech Jaruzelski în Adunarea Națională a Poloniei, în care acesta pleda pentru reformarea democratică a statului: „Trebuie să restructurăm economia, trebuie să instaurăm o ordine nouă, democratică. Aceasta este o sarcină extrem de dificilă, care reclamă mobilizarea tuturor rezervelor de energie socială și conlucrarea tuturor forțelor reprezentate aici, în spiritul celei mai largi înțelegeri. [...] Trebuie să sporim hotărât eficiența economică și, în același timp, să nu pierdem nimic din principiile echității sociale, din demnitatea umană a oamenilor muncii. [...] Voi depune toate eforturile pentru ca democrația să devină forța motrice a dezvoltării Poloniei. Va fi elaborată noua Constituție, care trebuie să țină seama de contribuția constructivă a forțelor sociale și politice reprezentate în Parlament și să fie conturate orizonturile prefacerilor [...] Va trebui să acționăm cu toate forțele astfel încât restructurarea socialistă și schimbările în cadrul conjuncturii europene să fie folositoare și țării noastre, suveranității, securității și inviolabilității granițelor ei, precum și poziției sale internaționale”²¹.

Buletinul din 21 iulie prezenta declarațiile liderului „Solidarității”, Lech Wałęsa privind alegerea ca președinte a lui Jaruzelski. El afirma că sindicatul „Solidaritatea” și opoziția unită au hotărât să colaboreze cu noul președinte „în scopul transformării progresive a realității politice, economice și sociale din Polonia”. Însă, Lech Wałęsa realiza faptul că societatea avea alte așteptări legate de alegerea unui nou șef de stat: „Ne dăm seama că această alegere poate

¹⁹ Daniel Filip-Afloarei, *op. cit.*, pp. 384-386.

²⁰ *Ibidem*, pp. 387-388.

²¹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 301/1989, f. 5.

să nu corespundă exigențelor multora dintre compatrioții noștri, atât în ceea ce privește personalitatea generalului Wojciech Jaruzelski, cât și în ce privește modalitatea alegerii, care s-a desfășurat prin votul organului reprezentativ, a cărui componență reflectă înțelegerea politică realizată la «masa rotundă», dar nu corespunde opțiunilor politice reale ale societății”²².

El menționa așteptările „Solidarității” ca Wojciech Jaruzelski, în calitate de președinte, să își folosească funcția „pentru continuarea și chiar accelerarea prefacerilor care au loc în Polonia, să contribuie la transpunerea în viață a înțelegerilor realizate la «masa rotundă» și să înfăptuiască o politică a intereselor statului polonez, depășind cadrul intereselor particulare ale unui singur partid”. De asemenea, Lech Wałęsa considera că lui Wojciech Jaruzelski îi revenea răspunderea pentru desfășurarea alegerilor parlamentare libere din următorii patru ani și a alegerilor prezidențiale pentru următorul mandat. În final, conchidea spunând: „Istoria îl va aprecia pe generalul Wojciech Jaruzelski, în primul rând, în funcție de poziția sa în următorii ani”²³.

Un alt buletin din 21 iulie 1989, prezenta programul economic pe perioada 1989-1992, aprobat de Seim, care urma să constituie baza pentru elaborarea și stabilirea cu Fondul Monetar Internațional a unui program de ajustare pentru Polonia. Principalul scop al programului era realizarea unui progres semnificativ în echilibrarea economiei și a schimbărilor structurale²⁴.

Principalele prevederi erau: restructurarea economiei, cu scopul de a spori eficiența și modificarea structurii producției prin transformarea întreprinderilor mari și de stat în societăți pe acțiuni; liberalizarea economiei și dezvoltarea relațiilor de piață; echilibrarea schimbului cu țările capitaliste până în 1992; restabilirea garanțiilor de credit guvernamentale, etc.²⁵.

Citând Agenția „PAP”, buletinul „Agerpres” din 31 iulie, prezenta lucrările celei de-a 13-a Plenary a CC al PMUP. Raportul Biroului Politic decidea că pierderea alegerilor, care au făcut ca partidul să ajungă în minoritate în cadrul coaliției de guvernământ, impunea o reevaluare a activității și organizării PMUP. Din luările de cuvânt care au avut loc, reies următoarele poziții: înfrângerea în alegeri marchează încheierea epocii în care PMUP a deținut puterea; economia era perimată și împovărată de datoria externă, iar politica economică a guvernului – inconsecventă²⁶; necesitatea stringentă a

²² Ibidem, f. 8.

²³ Ibidem, f. 9.

²⁴ Ibidem, f. 10.

²⁵ Ibidem, f. 11.

²⁶ Ibidem, f. 13.

creării de noi partide politice; în urma reformei PMUP, acesta trebuie să fie „un partid al oamenilor muncii, socialist, democratic, care să slujească poporul, un partid care să garanteze progresul social, care să atragă tineretul”²⁷.

Principalele idei ale raportului erau: timp de 20 de ani, modelul socialismului nu a mai avut posibilități de dezvoltare, așa cum s-a întâmplat și în alte state socialiste precum URSS și Ungaria, care trec prin schimbări radicale; restructurarea sistemului politic trebuie să ducă la „schimbări care să garanteze consolidarea statului socialist, pentru a-l face capabil să înfăptuiască reformele economice necesare”; noile mecanisme politice vor reprezenta baza instaurării democrației în Polonia – „o ordine care să întruchipeze practic principalele valori ale socialismului – echitatea socială, principiul democrației, să formeze în Polonia o societate cetățenească; alegerile au fost pierdute din cauza speranțelor puse de societate în „Solidaritatea”, situația social-economică – înrăutățirea aprovizionării pieței în perioada campaniei electorale, slăbiciunea PMUP ca participant pe scena politică și greșelile din pregătirea și modul de desfășurare a campaniei”²⁸; partidul trebuia restructurat temeinic în dezbaterile ce vor preceda cel al XI-lea său Congres²⁹.

În „Hotărârea” adoptată de plenară se stipula că „partidul va înfăptui programul de reforme în strânsă colaborare cu aliații săi, cu alte partide și grupări politice”³⁰. Plenara a decis și alegerea lui Mieczysław Rakowski în funcția de prim-secretar al CC al PMUP³¹. Citând agenția poloneză „APA”, „Agerpres” prezenta situația dificilă cu care se confrunta noul prim-secretar: „Sarcina lui Mieczysław Rakowski nu va fi ușoară, cu atât mai mult cu cât el se bucură de foarte puțină simpatie în rândul opoziției. Aceasta îi reproșează «o proastă conducere» a guvernului și, totodată, nu i-a iertat una dintre primele luări de poziție – ce nu poate fi justificată din punct de vedere economic, în opinia ei –, respectiv aceea cu privire la închiderea șantierelor navale «Lenin» din Gdańsk – «bastionul Solidarității»”³². O altă situație controversată cu care se confrunta Rakowski a fost faptul că premierul demisionar a decis, în pofida avertismentelor „Solidarității” și a altor experți comuniști, să lanseze liberalizarea pieței agroalimentare. Despre decizie se afirma: „Această operațiune – necesară, dar insuficient pregătită, potrivit adversarilor lui

²⁷ Ibidem, f. 18.

²⁸ Ibidem, ff. 14-15.

²⁹ Ibidem, f. 17.

³⁰ Ibidem, f. 20.

³¹ Ibidem, f. 21.

³² Ibidem, f. 22.

Mieczysław Rakowski – va atrage după sine o nouă ciocnire a opiniilor, riscând să provoace o adevărată explozie socială în țară”³³.

La încheierea plenarei, Mieczysław Rakowski a vorbit despre relația dintre PMUP și „Solidaritatea”, în contextul exercitării puterii: „Doresc să spun că nu vrem confruntări cu opoziția, dar vom lupta ori de câte ori vom fi provocați. Suntem interesați într-o colaborare constructivă, de lucru. Iar aceasta nu din dorință de confort și de liniște, ci în interesele țării. Dacă va exista o asemenea colaborare constructivă, atunci poporul se va convinge curând cine merită încrederea sa. [...] Roata istoriei în țara noastră se învâрте foarte repede. Simpatiile sunt ușor înlocuite de antipatii”³⁴. El a vorbit și despre impactul mondial al evenimentelor din Polonia: „Nu este nicio exagerare nici în faptul că în Polonia se hotărăsc într-o mare măsură destinele socialismului pe plan mondial. Nu exagerez. Așa stau lucrurile. [...] Tot ceea ce se întâmplă în Polonia are influență, de asemenea, asupra celorlalte țări socialiste, atât în sens pozitiv, cât și negativ. Firește că, acordând sprijin opoziției, principalele centre ale lumii capitaliste urmăresc alte țeluri legate de evoluția situației din Polonia. Este un lucru evident. [...] Ofensiva forțelor anticomuniste constituie, de asemenea, un fapt care nu poate fi subapreciat”³⁵.

Wojciech Jaruzelski a declarat că viitorul guvern al țării, la care partidul urma să participe cu 4 miniștri, va trebui să respecte democrația și voința populară: „Într-un cuvânt, înțelegând democrația, munca și disciplina ca un tot unitar, trebuie să fie satisfăcute pe deplin necesitățile politice și sociale, materiale și spirituale ale poporului. Trebuie să ne gândim la imaginea viitorului guvern, având în vedere aceste condiții, împrejurări și cerințe diverse”³⁶.

Citând Agenția poloneză „PAP”, buletinul „Agerpres” din 1 august 1989 prezenta poziția Comisiei pentru politica social-economică a CC al PMUP privind situația economică a Poloniei, care emisese un document privind stadiul în care se afla economia țării. Situația era gravă, întrucât rata inflației se apropia de un număr cu trei cifre, iar deficitul bugetar totaliza, în primul semestru al anului, 3.700 miliarde zloți – cu 2.100 miliarde mai mult decât plafonul stabilit de legea privind bugetul. De asemenea, situația monetară și a pieței era agravată de cursa prețurilor și veniturilor. Dificultățile se datorau structurii economice perimate și datoriei externe ridicate. Însă, comisia considera că „orientarea politicii economice spre instituirea mecanismelor de

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem, ff. 34-35.

³⁵ Ibidem, f. 36.

³⁶ Ibidem, f. 32.

piață este justă”, iar acțiunile guvernamentale privind introducerea economiei de piață puteau fi favorabile dacă se îmbunătățește raportul dintre cerere și ofertă, deși exista o disproporție majoră la acel moment³⁷.

„Scânteia” menționa că, în cadrul Plenarei PMUP, hotărârea adoptată a relevat faptul că „sarcina cea mai importantă este îmbunătățirea situației economice și s-au stabilit mijloacele necesare pentru transpunerea în viață a acestui țel”. De asemenea, era anunțată și desemnarea ca prim-secretar a lui Mieczysław Rakowski, după ce Wojciech Jaruzelski fusese eliberat din funcție pentru a își exercita mandatul de președinte al Poloniei³⁸.

Buletinul „Agerpres” din 4 august 1989, prezenta cuvântarea lui Czesław Kiszczak în ședința Seim-ului, care l-a desemnat premier. Acesta a dat citire măsurilor din programul noului guvern: stăvilirea destabilizării economice și politice, intensificarea procesului de introducere a economiei de piață, a aprovizionării alimentare și instituirea unei ordini economice bazate pe pluralism, privatizare, piață liberă pe bază de concurență³⁹.

Noul premier al Polonie, Czesław Kiszczak a vorbit și despre democratizarea țării, menționând: „O importanță deosebită are pentru țară sfera social-politică. Pe prim plan apare dezvoltarea procesului de democratizare. Pluralismul structurilor și al părerilor, caracterul deschis al vieții sociale, conducerea legală sunt necesare societății la fel ca și economia sănătoasă și stabile”⁴⁰. Direcțiile democratizării fuseseră decise în cadrul înțelegerilor de la „masa rotundă”⁴¹.

Un buletin al „Agerpres” din 26 august prezenta declarațiile făcute de Tadeusz Mazowiecki în fața Seim-ului polonez, cu ocazia desemnării acestuia ca președinte al Consiliului de Miniștri al Poloniei. Era relatat faptul că „Tadeusz Mazowiecki a relevat că dorește să formeze un guvern capabil să acționeze pentru binele societății, al poporului și statului, un guvern de coaliție pentru reforma radicală a statului. În prezent, a adăugat Tadeusz Mazowiecki, o asemenea sarcină poate fi asumană numai de un guvern deschis interacțiunii tuturor forțelor reprezentate în parlament, constituit pe baza noilor principii politice. Doresc să fiu premierul unui guvern al tuturor polonezilor, indiferent de opiniile și convingerile lor, care nu pot să reprezinte un criteriu de împărțire a polonezilor pe categorii. Viitorul guvern trebuie să

³⁷ Ibidem, f. 26.

³⁸ Încheierea lucrărilor plenarei CC al PMUP în „Scânteia”, an LVIII, nr. 14.603, 1 august 1989, p. 6.

³⁹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 301/1989, f. 38.

⁴⁰ Ibidem, f. 42.

⁴¹ Ibidem.

spună societății adevărul, trebuie să instituie mecanisme care să acorde atenție glasului opiniei publice”⁴². În continuare, a afirmat despre situația economică a țării că este „deosebit de dificilă”, iar legat de relația cu URSS a menționat: „Prietenii Poloniei trebuie să înțeleagă că nu se poate aștepta momentul când vom începe să ne prăbușim. Restabilirea economiei va sluji nu numai poporului nostru, ci și întregii comunități europene. Dorim să păstrăm relații de bună vecinătate și prietenie cu Uniunea Sovietică. Pentru prima dată a apărut șansa ca relațiile dintre popoarele noastre să fie bazate pe prietenie și colaborare între cele două societăți – și nu să constituie un privilegiu de partid. Înțelegem importanța obligațiilor ce decurg din Tratatul de la Varșovia. Declar tuturor țărilor participante că guvernul pe care îl voi forma va respecta acest tratat”⁴³.

Poziția sovietică față de evoluția situației politice din Polonia este prezentată de către Agenția „TASS”, care afirma: „În Uniunea Sovietică a fost primită cu satisfacție declarația noului premier al Poloniei, Tadeusz Mazowiecki, privind poziția viitorului guvern al acestei țări în legătură cu relațiile sovieto-poloneze, participarea la Organizația Tratatului de la Varșovia și la CAER – a declarat în cadrul unei conferințe de presă, reprezentantul Ministerului de Externe al URSS, I. Gremițkih. Comentând cuvântarea rostită de T. Mazowiecki în Seim, el a relevat: «Abordarea rațională și constructivă de către șeful guvernului polonez a acestor probleme – ce au o importanță mereu actuală pentru popoarele ambelor țări – coincide cu țelurile noastre»”⁴⁴.

Poziția adoptată de sovietici este previzibilă, întrucât pe 22 august 1989, Mihail Gorbaciov avusese o discuție cu liderul PMUP, Mieczysław Rakowski, în care îl îndemnase să accepte noul guvern, și să conviețuiască alături de acesta, în ciuda faptului că URSS nu era mulțumit de rezultat. Poziția lui Gorbaciov este rodul politicii externe a sovieticilor, de neintervenție în afacerile interne ale altor țări⁴⁵.

Un buletin „Agerpres”, care cita Agenția poloneză „PAP” vorbea despre marcarea în Polonia a zilei de 17 septembrie, în care trupele sovietice au invadat țara, în 1939. Cu ocazia acestei celebrări, ministrul pentru problemele organizațiilor obștești și partidelor politice, Aleksander Hall, a adresat un apel populației de la televiziunea poloneză: „17 septembrie este o data tragică – intrarea în Polonia a trupelor sovietice. Aceasta a constituit o acțiune ce nu poate fi deloc justificată. Timp de multe decenii, această data a fost în mod oficial trecută sub tăcere, deși ea exista în memoria a milioane

⁴² Ibidem, f. 44.

⁴³ Ibidem, f. 45.

⁴⁴ Ibidem, f. 48.

⁴⁵ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 401.

de oameni. La mijlocul anilor '70, opoziția democratică a amintit public despre acest tragic eveniment. Anul acesta, ziua de 17 septembrie 1939 este marcată într-o Polonie aflată în schimbare, pe calea democrației și suveranității. Avem nu numai dreptul, dar și datoria de a aminti despre această dată și de a cinsti memoria celor care au avut de suferit și și-au pierdut viața în urma intervenției sovietice”⁴⁶. Totuși, Hall adopta o poziție conciliatorie față de URSS, ca urmare a faptului că, atât în Polonia, cât și în statul sovietic „se produc numeroase schimbări în bine”⁴⁷. Astfel, el considera că cele două țări au „sarcina istorică” de a deschide „o nouă pagină a istoriei noastre, a relațiilor noastre bilaterale”⁴⁸.

„Agerpres” prezintă și acțiunile organizate pe 17 septembrie 1989, în cinstea împlinirii a 50 de ani de la intrarea trupelor sovietice pe teritoriul polonez: depuneri de flori la mormintele soldaților polonezi care au luptat împotriva Uniunii Sovietice, mitinguri și demonstrații – inițiate de diferite grupări, organizații și formațiuni, iar în cimitirul Powazki din Varșovia, delegați ai „Solidarității” și Comitetului în memoria celor căzuți la Katyń, precum și veterani de război au depus coroane de flori la mormintele ofițerilor polonezi uciși de sovietici în pădurea de la Katyń⁴⁹.

De asemenea, un grup format din zeci de persoane, autointitulați membri ai organizației „Polonia Liberă”, care purtau pancarte și scandau lozinci, au străbătut una dintre piețele Varșoviei pentru a ajunge la Mormântul soldatului necunoscut, după care s-au îndreptat către Ambasada URSS, unde, după 15 minute de organizare a unor pichete, demonstrații s-au dispersat⁵⁰.

La Wrocław a fost dezvelit un monument în memoria victimelor stalinismului. În cadrul evenimentului, s-au depus coroane de flori și a avut loc o sesiune științifică pe tema „Importanța și influența stalinismului asupra activității contemporane din Polonia”⁵¹.

Au existat și manifestații antisovietice, în care s-au strigat lozinci împotriva prezenței trupelor URSS pe teritoriul Poloniei: un marș la Cracovia, un protest la Przemyśl și un miting la Lublin. Totuși, o poziție mai conciliatorie a fost exprimată în cadrul unei demonstrații din Gdańsk, a Asociației independente a studenților și elevilor, unde tinerii vorbitori au afirmat că invazia sovietică era, la acel moment, motiv de ură față de sovietici deoarece „vinovat de acestea a fost sistemul stalinist totalitar și agresiv”⁵².

⁴⁶ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 301/1989, f. 54.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem, ff. 55-56.

⁵⁰ Ibidem, f. 56.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, f. 57.

Buletinul „Agerpres” din 25 septembrie 1989 prezenta declarațiile făcute de Lech Wałęsa în cadrul unei conferințe de presă din Gdańsk, privind introducerea sistemului pluripartidist. Acesta afirma că se aștepta să apară 20 de partide, de diverse orientări, iar despre viitorul politic al PMUP afirma: „În prezent, PMUP este considerat responsabil pentru tot: pentru situația din țară, pentru economie, pentru politică. Și dacă acest partid va trage învățămintele necesare, el are cele mai mari șanse să propună poporului programul optim. Dacă el va condamna greșelile și va prezenta un asemenea program, atunci, indiferent dacă îi place sau nu lui Lech Wałęsa, poporul va alege programul practic. Iar șanse pentru aceasta există, întrucât partidul dispune, într-adevăr, de cadre. Dacă partidul are ce propune, și aceasta este posibil, atunci el trebuie să se ocupe de propuneri, de program și să nu întârzie desfășurarea evenimentelor”⁵³.

Un alt buletin „Agerpres”, tot din 25 septembrie, prezenta un sondaj de opinie făcut în Polonia de Centrul pentru Cercetarea Opiniei Publice de pe lângă Comitetul de Radioteleviziune, privind popularitatea președintelui Wojciech Jaruzelski. Întrebați fiind dacă aceștia au încredere în liderul polonez, 59% dintre respondenți au răspuns afirmativ, 28% negativ, iar 13% nu au formulat o anumită părere. De asemenea, 56% îl considerau pe Wojciech Jaruzelski un bun președinte, 19% aveau o opinie contrară, iar fiecare al patrulea nu avea nicio opinie. Chestionați dacă este bine, în contextul circumstanțelor de la acel moment, că acesta fusese ales în funcție, la sondaj s-a răspuns: foarte bine – 16%, bine – 47%, rău – 17%, foarte rău – 3%⁵⁴. Observăm astfel cum, în ciuda faptului că Jaruzelski fusese timp de 9 ani la conducerea Poloniei, în urma instaurării unei dictaturi militare, el era popular. Probabil promovarea cursului democratic al țării a influențat opinia populației.

„Scânteia” din 22 noiembrie 1989 publica, succint, anunțul Direcției Generale de Statistică a Poloniei care menționa că, în luna octombrie, nivelul producției industriale a fost, în continuare, în scădere, iar prețurile cu amănuntul din sfera prestărilor de servicii crescuseră cu 54,8%. Se releva și că producția de combustibil și energie scăzuse față de luna precedentă, iar în agricultură achizițiile la cereale erau cu 21% mai mici decât în aceeași perioadă a anului 1988⁵⁵.

Oficiosul PCR prezenta și dezbaterile ședinței PMUP din 29 noiembrie, în cadrul căroră „s-a subliniat că atacurile propagandistice la adresa PMUP constituie o parte integrantă a concepției strategice a forțelor de dreapta care năzuiesc spre transformarea orânduirii sociale în Polonia potrivit intereselor

⁵³ Ibidem, ff. 74-75.

⁵⁴ Ibidem, f. 76.

⁵⁵ *Situația economiei poloneze* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.707, 30 noiembrie 1989, p. 6.

lor, slăbesc realizările poporului polonez, creează pericolul destabilizării situației din țară, amenință solidaritatea poporului polonez în activitatea de depășire a greutăților”⁵⁶.

Situația economică a țării era prezentată și în revista „Lumea” din 7 decembrie 1989, care, pe baza unui comentariu al Agenției sovietice „TASS”, publica un articol care prezenta situația internă a Poloniei, în condițiile întârzierii Guvernului Mazowiecki de a implementa reforme economice. Astfel, „TASS”: „În condițiile dezechilibrului, a numeroaselor penurii și creșteri continue a prețurilor pe piața internă, mecanismele de piață, introduse de la 1 august a.c., bat, în mod evident, pasul pe loc. Produsele din carne, apărute în magazine, nu sunt nici pe departe rezultatul creșterii producției agricole, ci al reducerii consumului, provocate de prețurile ridicate. În situația în care kilogramul de șuncă sau de salam costă – calculate la cursul turistic – aproape 20 de ruble, sunt puțini cei dornici să le cumpere. La fel de mari sunt prețurile și la alte produse din carne. Reducerea consumului de produse din carne a provocat excedente în depozite și s-a întors ca un bumerang împotriva țăranilor – prețurile de achiziție au scăzut, pe alocuri a încetat achiziția de animale”⁵⁷.

Citând Agenția „PAP”, „Agerpres” prezenta demonstrațiile „Mișcării Societății Alternative”, desfășurate pe 8 decembrie 1989, în fața monumentului lui Vladimir Lenin din Nowa Huta, unde câteva sute de tineri au vandalizat statuia aruncând cu borcane cu vopsea, sticle cu benzină care au luat foc, pietre și alte sticle cu benzină în milițienii aflați la sediul Direcției Raionale a Afacerilor Interne, care au fost constrânși să folosească tunuri cu apă și petarde. Doi deputați polonezi au încercat să medieze situația, lansând apeluri la calm și promițând soluționarea problemei monumentului, cu efect limitat, întrucât numai o parte din demonstranți au fost receptivi la propunere. Tulburările au durat până aproape de miezul nopții, iar monumentul a fost înconjurat de detașamente de miliție. Vandalismul a distrus numeroși copaci, a dus la spargerea geamurilor unor magazine și locuințe din apropierea statuii, precum și distrugerea unor chioșcuri de ziare și avarierea de automobile⁵⁸.

Evenimentul era descris de Agenția sovietică „TASS” drept „o nelegiuire premeditată, o insultă la adresa sentimentelor poporului sovietic”. Făptașii erau prezentați drept „o mulțime dezlănțuită de vandali”. Agenția critica și atitudinea generală afișată în Polonia față de URSS, unde „acțiunile

⁵⁶ *Atacurile la adresa PMUP constituie o parte integrantă a concepției strategice a forțelor de dreapta* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.700, 22 noiembrie 1989, p. 6.

⁵⁷ Agenția TASS, Polonia. „Situația continuă să se complice” în „Lumea”, nr. 49, 7 decembrie 1989, p. 27.

⁵⁸ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 1.

antisovietice au o sursă de alimentare ale cărei rădăcini se află în atmosfera generală de defăimare a realizărilor socialismului în cei 45 de ani ai puterii populare, de trecere sub tăcere a unor remarcabile pagini ale trecutului popoarelor sovietic și polonez, ale numeroaselor exemple de ajutor acordat RP Polone de URSS, de concentrare a atenției exclusive asupra aspectelor negative ale relațiilor bilaterale din epoca stalinismului. O mare parte a mijloacelor de informare în masă desfășoară cu consecvență această campanie”⁵⁹.

Pe de altă parte, agenția nu învinovăța autoritățile poloneze, care prin ministrul pentru Problemele Organizațiilor Obștești și Partidelor Politice, Aleksander Hall și liderul „Solidarității”, Lech Wałęsa au îndemnat manifestanții la calm, menționând că recurgerea la violență echivala cu o provocare politică⁶⁰. Evenimentul era prezentat succint în „Scânteia”, care cita o declarație din 15 decembrie 1989 a purtătorului de cuvânt al PMUP, care afirma că opinia publică era „îngrijorată de excesele de stradă, de creșterea agresivității grupurilor extremiste”, ca urmare a actelor de vandalism la adresa monumentelor, ca și a umilințelor la care erau supuși oamenii legii. PMUP considera că asemenea manifestări afectau negativ prestigiul internațional al Poloniei și relațiile cu țările vecine⁶¹. În final, „TASS” consemna: „Este cât se poate de evident că monumentul a devenit obiectul unei campanii antisovietice planificate și bine regizate a forțelor extremiste, campanie orientată împotriva legăturilor tradiționale de prietenie și colaborare dintre cele două țări. Răspunsul la întrebarea pe cine deranjează monumentul lui Lenin trebuie să-l dea polonezii înșiși”⁶².

Tot pe baza Agenției „PAP”, buletinul „Agerpres” din 9 decembrie 1989, prezenta desfășurarea ședinței Consiliului de Miniștri al Poloniei care a decis modificarea legislației în așa fel încât să fie posibilă liberalizarea economiei. Măsurile prevedeau, printre altele, intrarea controlată pe piață a valutei străine, inițiativa privată, taxarea privaților, participarea partenerilor externi în activitatea economică, etc.⁶³. De asemenea, era prezentat și acordul de ajutor economic pe care SUA urma să i-l acorde Poloniei, în urma încheierii misiunii președintelui George Bush – 1 miliard de dolari împrumut destinat stabilizării economiei și medierea Statelor Unite în problema reducerii datoriei externe a Poloniei față de Clubul de la Paris. Totodată, SUA acordaseră Poloniei 25

⁵⁹ Ibidem, f. 1 v.

⁶⁰ Ibidem, f. 2.

⁶¹ *Opinia publică îngrijorată de creșterea agresivității grupurilor extremiste în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.721, 16 decembrie 1989, p. 6.*

⁶² Ibidem.

⁶³ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 15.

milioane dolari pentru dezvoltarea telecomunicațiilor și 240 milioane dolari pe credite pentru sectorul economic particular⁶⁴.

Problemele economice ale Poloniei au fost reluate și în presă, în „Scânteia” din 16 decembrie, care, citând „TASS” prezenta situația gravă în care se afla economia poloneză. Astfel, se menționa că în primele luni ale anului 1990, țara urma să se confrunte cu noi dificultăți economice, după cum anunța Ministerul de Finanțe polonez. Acestea urmau a fi: scăderea venitului populației cu cel puțin 20%, scumpiri ale mărfurilor, serviciilor și agenților energetici, scăderea producției cu minim 5% și a venitului național cu 2-3%. În urma falimentului întreprinderilor nerentabile, șomajul urma să afecteze cel puțin 400.000 de persoane. În acest context, Lech Wałęsa dorea să acorde Consiliului de Miniștri al Poloniei împuterniciri speciale care să vizeze „restructurarea economiei, schimbarea formelor de proprietate, demonopolizarea sectoarelor de stat și cooperatiste, sistemul impozitelor, funcționarea băncilor, modificarea structurilor de stat, inclusiv a organelor de autoconducere teritorială”⁶⁵. O primă consecință a acestora urma să fie dreptul guvernului de a lua măsuri radicale precum deznaționalizarea, practic tranziția către o economie de piață. La acel moment, situația economică a țării era agravată și de datoria externă a țării, de 38 miliarde dolari și 6 miliarde ruble transferabile, cei mai mari creditorii fiind statele occidentale⁶⁶.

Însă, în ciuda tuturor greutăților, Polonia a intrat, gradual, în tranziția spre economia de piață prin adoptarea programului de stabilizare a economiei – „Planul Balcerowicz”, aprobat de Seim pe 28 decembrie 1989. A doua zi, „rolul conducător” al PMUP a fost abolit din Constituție, iar pe 27 ianuarie 1990, partidul însuși a fost dizolvat⁶⁷.

Observăm că, în relatările presei române s-a pus accent preponderent pe situația economică gravă a Poloniei și tranziția sa către democrație. Buletinele „Agerpres” adresate conducerii partidului prezentau neretuşat modul în care aceste fenomene se desfășurau. Pe de altă parte, „Scânteia” și „Lumea” au pus accent pe greutățile economice ale țării și consecințele nefaste ale tranziției la economia de piață. Schimbările politice din Polonia au fost tratate succint, nefiind acoperite declarații importante legate de venirea la putere a „Solidarității”, trecerii PMUP în opoziție sau antisovietismul populației.

⁶⁴ Ibidem, f. 15 v.

⁶⁵ *Prognoze economice deloc îmbucurătoare pentru milioane de polonezi* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.721, 16 decembrie 1989, p. 6.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Tony Judt, *Epoca postbelică: o istorie a Europei de după 1945* (trad. Georgiana Perlea), Iași, Editura Polirom, 2008, p. 557.

Ignorarea în presă a transformărilor din Polonia poate fi pusă pe seama relației reci dintre regimul ceaușist și „Solidaritatea”, precum și pe faptul că RSR era stat totalitar, opus principiilor democratice pe care, gradual, Polonia începuse să le implementeze, un alt motiv este că Nicolae Ceaușescu a tras, în august 1989, semnalul de alarmă asupra pericolului pe care îl reprezenta schimbarea puterii pentru comunismul polonez și blocul socialist.

Ungaria

Pentru a depăși problemele economice ale țării prin transformări radicale, Partidul Muncitoresc Socialist Unit (PMSU) a decis destituirea din funcție a lui János Kádár și înlocuirea acestuia cu Károly Grósz. Astfel, din mai 1988, noua strategie a partidului se baza pe patru factori: crearea unei economii de piață liberă pentru menținerea solvabilității și modernizare; o politică externă care să sprijine politicile lui Gorbaciov și să poată beneficia de sprijinul Occidentului; transformarea sistemului politic într-un stat de drept prin democratizare, necesară câștigării legitimității sociale și sprijinului occidental; păstrarea rolului conducător al partidului simultan cu acceptarea grupurilor de opoziție care acceptau sistemul socialist și rolul conducător al PMSU⁶⁸.

Însă, reformele au accelerat dezintegrarea sistemului, încât până la sfârșitul lui 1988, apăruse un conflict în interiorul partidului legat de posibila acceptare a tranziției pașnice către o democrație pluralistă sau să se facă eforturi pentru a stopa erodarea comunismului, prevenind astfel venirea opoziției la putere. În cele din urmă, a triumfat cursul democratic al țării⁶⁹. În februarie 1989, Comitetul Central al PMSU a acceptat trecerea treptată la pluripartidism, alegeri libere, eliminarea monopolului partidului și înlăturarea din Constituție a rolului conducător al PMSU⁷⁰.

Principalul oponent al comuniștilor era partidul FIDESZ, fondat în martie 1988, care își propunea: unificarea celor care doreau reformarea sistemului; adoptarea unei economii de piață, bazată parțial pe proprietatea privată; protejarea drepturilor minorității maghiare din afara țării; independența națională într-o Europă unificată și denuclearizată⁷¹. Totodată,

⁶⁸ Zoltán Ripp, *Dezintegrarea sistemului comunist și tranziția prin negociere în Ungaria* în Alexandru Oșca (coord.), 1989 – *an decisiv în istoria Europei. Colocviu: Târgoviște*, 2007, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 102-105.

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 106-107.

⁷⁰ Constantin Corneanu, *Victorie însângărată decembrie 1989: premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției române din decembrie 1989*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, p. 408.

⁷¹ *Ibidem*, p. 406.

la începutul lui 1989, fiecare curent al opoziției deținea propriul partid. Acest fapt a dus la formarea „Mesei Rotunde a Opoziției”, în martie 1989, for reprezentativ îndreptat împotriva PMSU⁷². În consecință, s-a format Alianța Democraților Liberi, care a publicat un program liberal pentru transformarea regimului. Conducerea comunistă a fost nevoită să discute cu opoziția, în lipsa unui program al său. Aceasta propunea implementarea unei democrații occidentale și a economiei de piață liberă, sugerând și un scenariu de urmat în acest sens⁷³.

Simultan cu reformarea statului, a avut loc și o reinterpretare a Revoluției ungare din 1956. În ianuarie 1989, reformistul maghiar Imre Pozsgay, membru al Biroului Politic al PMSU, a declarat într-un interviu radiofonic că revolta maghiară înăbușită de URSS în 1956 nu fusese „contrarevoluție”, după cum era denumită în blocul socialist, ci o „insurecție populară împotriva unei puteri oligarhice”. Subiectul a fost discutat și în martie 1989, la Moscova, de către secretarul general conservator al PMSU, Károly Grósz, într-o convorbire avută cu Mihail Gorbaciov. Liderul sovietic a considerat că evaluarea evenimentelor ținea numai de competența maghiarilor, însă deși era de acord cu democratizarea Ungariei a afirmat că limita ei este salvarea sistemului socialist⁷⁴.

Pe 16 iunie 1989, a avut loc înhumarea lui Imre Nagy, la care au participat delegați ai exilului românesc și ai grupării „România Liberă”. Aceștia au semnat, împreună cu Frontul Democrat Maghiar, o declarație comună privind viitorul eliberat de comunism al celor două țări⁷⁵. Gruparea organiza mitinguri de protest împotriva regimului ceaușist, în fața ambasadei României din Budapesta, iar membrii săi declarau greva foamei. De asemenea, se instalau zi și noapte într-un cort, sub lumina reflectoarelor⁷⁶.

Pe 17 iunie 1989, ambasadorul român la Budapesta, Traian Pop, expedia către Ministerul Afacerilor Externe (MAE) o telegramă, în care prezenta reînhumarea lui Imre Nagy: „Prin amploarea sa, acest moment de reînhumare a devenit o acțiune politică internă și externă a Ungariei, cu o semnificație cu totul deosebită. Prin esența sa, manifestarea a fost îndreptată, în fapt, împotriva PMSU, care a fost discreditat în mod public în fața opiniei publice interne și internaționale”⁷⁷. În continuare, afirma: „Prin conținutul

⁷² Zoltán Ripp, *op. cit.*, pp. 105-106.

⁷³ *Ibidem*, pp. 106-107.

⁷⁴ William Taubman, *op. cit.*, p. 521.

⁷⁵ George Albuț, *Un diplomat român la Budapesta (1981-1990 și după aceea...)*, București, Editura Corint Istorie autori români, 2023, p. 17.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁷⁷ *Raportul Ambasadei României la Budapesta către Ministerul Afacerilor Externe în Dumitru*

acestei ceremonii și prin prezența, în fapt, a tuturor instituțiilor de bază ale societății ungare, ea a condus la exacerbară sentimentelor naționaliste, șovine, revizioniste existente în opinia publică ungară și la o afirmare oficială și pe scară națională a sentimentelor antisovietice⁷⁸.

În aceeași zi, a avut loc o ședință a CPEx al CC al PCR, la care a fost discutată desfășurarea reînhumării lui Imre Nagy. Ceaușescu s-a arătat revoltat de faptul că, în cadrul acesteia, se ceruse lichidarea comunismului, a PMSU și ieșirea Ungariei din Tratatul de la Varșovia, pe care o considera o capitulare în fața NATO și o problemă ce privește fiecare țară. El a criticat cu prisosință faptul că reînhumarea fusese folosită pentru „manifestări antiromânești” ca urmare a participării organizației „Ardealul – teritoriul României”, a unor „elemente legionare” venite din Occident, sprijinite de Ungaria, și a grupării „România liberă”, formată din români pe care îi considera „elementa legionare, fasciste” și „elemente declasate”⁷⁹.

Ceaușescu se îndoia de faptul că Revoluția din 1956 fusese „contrarevoluționară” cum se afirma în Ungaria deoarece la acel moment fuseseră omorâți comuniști și „Imre Nagy direct nu a vrut să se ajungă acolo, el a fost un comunist, a lucrat la Comintern, dar a fost depășit de evenimente [...] Imre Nagy a fost în România, românii i-au acordat azil politic, a fost ținut chiar aici la Snagov, au fost tratați nu ca prizonieri, până au fost preluați înapoi de guvernul maghiar din nou. Le-am acordat azil politic, au fost tratați în mod corespunzător. Sunt tovarăși care s-au ocupat de ei și am pus să strângem toate documentele ca să se știe, și când au fost ceruți în anul 1957 de guvernul ungar au fost predați înapoi”⁸⁰.

Este posibil ca atitudinea lui să fi fost determinată și de o scrisoare pe care prim-secretarul maghiar Károly Grósz i-o adresase pe 31 mai 1956, în care cerea permisiunea ca cercetători maghiari să studieze documente din perioada 1956-1957 aflate în România, care făceau referire la Imre Nagy. Motivul era că, în timpul prezenței lui Nagy și a personalităților maghiare ale Revoluției Ungare din 1956, aceștia au avut convorbiri cu Valter Roman, Alexandru Moghioroș și alții, care au fost stenografiate și înregistrate la magnetofon⁸¹.

Nicolae Ceaușescu a vorbit și despre grupările antireformiste din Ungaria, despre care se scrisese în „Scânteia”. El considera că membrii lor „sunt îngrijorați și că doresc și chiamă (*sic!*) la unitate pentru apărarea

Preda, Mihai Retegan (ed.), 1989 – *Principiul dominoului: prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 111.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 47/1989, f. 4 v.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 6 v.

⁸¹ *Ibidem*, dosar 101/1989, ff. 3-3 v.

socialismului în Ungaria, a partidului, a poporului”⁸². De asemenea, a adus noi critici atitudinilor manifestate la reînhumare: „noi nu putem să nu luăm poziție fermă împotriva amestecului inadmisibil în treburile interne, poziția antiromânească împotriva construcției socialismului în România și împotriva integrității României, și, în același timp, politica lor revizionistă, în general, care reprezintă o încălcare a acordurilor de la Helsinki, care pun în primejdie pacea, securitatea în Europa, care constituie o amenințare pentru stabilitatea în această zonă a României”⁸³. Continuându-și critica, el a apelat la termeni mult mai duri: „Au găsit câțiva derbedei; oricine poate să găsească derbedei și să se denumească «România liberă»: – au primit o serie de legionari în aceste zile din occident – așa-zisa Uniune a românilor liberi – că sunt tot felul de grupări fasciste care și-au găsit locul și au participat la aceste manifestări în Ungaria. Nu se pot admite asemenea lucruri! Oriunde s-ar întâmpla, trebuie să luăm poziție și am luat poziție!”⁸⁴. El a spus că ar trebui publicată o informare în presă, la televiziune și la radio care să anunțe faptul că Ministerul de Externe l-a chemat pe ambasadorul ungar la București, căruia i-a exprimat un protest oficial și a informat alte state socialiste despre îngrijorarea României privind manifestările de la Budapesta⁸⁵.

În ton cu dorința lui Nicolae Ceaușescu, „Scânteia” publica, a doua zi, un articol extrem de critic la adresa manifestației, pe care o prezenta drept o „manifestare cu caracter net fascist, antisocialist, împotriva Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, împotriva socialismului și comunismului, a Tratatului de la Varșovia [...] contrară spiritului Actului final de la Helsinki, contrară intereselor păcii și securității în Europa, înseși intereselor păcii și liniștii poporului ungar, care depășește prin gravitatea sa manifestările din timpul regimului horthyst”⁸⁶. În continuare, se afirma: „Este deosebit de grav că cercurile reacționare maghiare au folosit acest prilej pentru a organiza manifestări deschise cu caracter antiromânesc, cu participarea unor elemente declasate, legionare, fasciste, care și-au găsit adăpost și azil în Ungaria sau venite din alte țări”⁸⁷. De asemenea, MAE l-a convocat pe ambasadorul ungar la București, Pal Szüts, căruia i-a transmis protestul oficial al guvernului

⁸² Ibidem, dosar 47/1989, ff. 5-5 v.

⁸³ Ibidem, f. 5 v.

⁸⁴ Ibidem, f. 8.

⁸⁵ Ibidem, f. 6.

⁸⁶ *În legătură cu gravele manifestări antisocialiste, revizioniste și antiromânești care au avut loc la Budapesta în Scânteia*, an LVIII, nr. 14.566, 18 iunie 1989, p. 6.

⁸⁷ Ibidem.

român față de „manifestările antisocialiste, anti-românești, nationalist-șovine și revizioniste”, desfășurate pe 16 iunie, la Budapesta⁸⁸.

Citând „Agerpres”, „Scânteia” din 21 iunie 1989 prezenta și modul în care Agenția sovietică „TASS” vedea atitudinea de opoziție față de comunism, înfățișată la reînhumarea lui Imre Nagy: „Cuvântările reprezentanților forțelor de opoziție, în contrast cu spiritul însuși al atmosferei funerare s-au concretizat în atacuri vehemente la adresa PMSU, a URSS, a socialismului și a angajamentelor internaționale ale Republicii Populare Ungare, provocând îngrijorare atât în Ungaria, cât și în alte țări socialiste. [...] Subminarea totală a pozițiilor PMSU în cadrul societății, retragerea din această țară a trupelor sovietice aflate acolo în cadrul acordurilor și angajamentelor asumate prin Tratatul de la Varșovia și, în același timp, învinuirea URSS pentru toate problemele economice și paginile tragice ale istoriei ungare – iată principalele obiective urmărite de o serie de grupări alternative și de opoziție. [...] Analizând cuvântările reprezentanților opoziției apărute în presă, campaniile organizate de ei având o orientare conflictuală exprimată pregnant în raport cu România și Cehoslovacia, se poate formula o concluzie fără echivoc: opiniei publice a țării i se sugerează că adversarii Ungariei sunt vecinele ei socialiste – statele membre ale Tratatului de la Varșovia”⁸⁹.

„Scânteia” din 14 iulie 1989 anunța faptul că, la Budapesta, se desfășuraseră funeraliile lui János Kádár, fostul lider PMSU, unde România a fost reprezentată de o delegație condusă de Ion Coman, membru CPEX și secretar CC al PCR⁹⁰.

Într-o vizită din iulie 1989, președintele Bush a discutat cu prim-ministrul Miklós Németh, care dorea să formeze o coaliție ministerială și să introducă un program de privatizare a economiei. Bush a sprijinit angajamentul de a face reforme pașnice și stabile⁹¹.

Aceste probleme au fost discutate în perioada 13 iunie-19 septembrie 1989, între PMSU și nouă grupări din Opoziție au început negocierile în cadrul unei „mese rotunde” pentru organizarea pluripartidismului și a viitoarelor alegeri libere⁹². În cadrul negocierilor de la Masa Rotundă au existat diferențe de opinii, însă opoziția a fost nevoită să facă concesii prin alegerea într-o funcție nou-creată de președinte a politicianului reformator, Imre Pozsgay, acceptată de mai multe grupări de opoziție, ceea ce a dus la o ruptură ei. Însă,

⁸⁸ *De la Ministerul Afacerilor Externe în Ibidem.*

⁸⁹ *Agenția T.A.S.S. despre evenimentele care au avut loc la Budapesta, la 16 iunie în Scânteia*, an LVIII, nr. 14.568, 21 iunie 1989, p. 6.

⁹⁰ *Funeraliile tovarășului Janos Kadar în Scânteia*, an LVIII, nr. 14.589, 15 iulie 1989, p. 6.

⁹¹ Robert Service, *op. cit.*, p. 404.

⁹² Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 411.

în urma negocierilor, opoziția a reușit să impună votarea și adoptarea de către Parlament a unei noi Constituții, a legii alegerilor, legii partidelor politice, amendarea Codului Penal și reglementările care asigurau libertatea presei și imparțialitatea mass-mediei. Acestea au fost fundamentele noii Republici Ungare. De asemenea, pe 7 octombrie 1989, PMSU a fost dizolvat, iar în locul său, aripa reformatoare a înființat Partidul Socialist⁹³.

Ulterior, pe 20 octombrie 1989, Parlamentul de la Budapesta a adus amendamente Constituției, conform acordului dintre PMSU și Opoziție: schimbarea denumirii statului în „Republica Ungară”, adoptarea pluripartidismului și a economiei de piață, sporirea atribuțiilor Adunării Naționale etc.⁹⁴, iar din 23 octombrie deputații au proclamat cea de-a IV-a Republică, punând capăt republicii populare instaurate în 1949, și au decis organizarea primelor alegeri libere de după 1947⁹⁵.

„Scânteia” din 4 octombrie a publicat un articol, apărut în ziarul „Magyar Nemzet”, privind crearea unui nou partid prin schimbarea denumirii Partidului Comuniștilor din Ungaria în „Partidul Marxist-Leninist al Muncitorilor” deoarece prezidiul acestuia a afirmat, în comunicat, că „devine tot mai evident că niciun partid sau mișcare nu reprezintă, în mod corespunzător, interesele muncitorilor și familiile lor. Guvernul, în loc să reducă drastic cheltuielile aparatului central și ale altor sfere neproductive, urmărește să obțină noi și noi fonduri și să dea prioritate soluțiilor care lovesc în situația muncitorilor”⁹⁶. Ulterior, „Scânteia” prezenta critica pe care acest nou partid o făcea PMSU: „Conducătorii Partidului Muncitoresc Socialist Ungar vorbesc sistematic de transformarea partidului într-un partid al poporului, omițând tot mai des cuvântul socialist, vorbesc despre o societate democratică dominată în exclusivitate de capital, în opoziție cu munca fizică. Consecința acestei politici va fi că se vor adânci și mai mult diferențele dintre diferitele pături sociale, iar Ungaria va deveni țara milionarilor și a cerșetorilor, situație pe care noi, cei ce depunem o muncă fizică – muncitori și țărani –, nu o putem privi cu pasivitate”⁹⁷.

Se menționa și că, în comunicat, noul Partid Marxist-Leninist al Muncitorilor „respinge organizarea de noi partide care situează în centrul atenției intelectualitatea, precum și practica de compromis a PMSU care,

⁹³ Zoltán Ripp, *op. cit.*, p. 107.

⁹⁴ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 412.

⁹⁵ François Souret, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, București, Editura Polirom 1998, p. 317.

⁹⁶ În R.P. Ungară se constituie Partidul Marxist-Leninist al Muncitorilor în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.657, 4 octombrie 1989, p. 6.

⁹⁷ *Ibidem*.

în locul Adunării de Stat, încearcă să rezolve prin dialog politic probleme de importanță socială și impune atenției teme delicate din punct de vedere istoric, ceea ce provoacă admirația puterilor capitaliste occidentale, dar duc, totodată, la divizarea țărilor socialiste”⁹⁸.

Citând Agenția „MTI”, „Scânteia” din 11 octombrie menționa foarte succint că, în cadrul Congresului al XIV-lea al PMSU din 6-9 octombrie, a fost adoptată o rezoluție care proclama crearea Partidului Socialist Ungar, în locul PMSU, al cărui președinte urma să fie Rezső Nyers⁹⁹.

Pe baza aceleiași agenții ungare, „Scânteia” din 1 noiembrie menționa rezultatele unui studiu efectuat de Direcția Centrală de Statistică a Ungariei, care menționa că tendințele negative din economia ungară resimțite în ultimii ani, nu se vor modifica în 1989. Raportul statistic menționa: „În pofida faptului că extinderea dinamică a posibilităților de desfacere pe piața mondială a asigurat Ungariei condiții din cele mai prielnice, ritmul de dezvoltare nu a creat premise pentru folosirea acestora. Din aceleași date rezultă că Ungaria se află pe unul din ultimele locuri din Europa în ce privește situația din învățământul general, posibilitățile de a obține o locuință, construcțiile comunale”¹⁰⁰. Astfel, conform raportului, veniturile din muncă se redusese cu 7%, iar în 1988 nivelul de trai scăzuse considerabil. Agenția „MTI” mai menționa că, potrivit studiului, 20% din populație obținea venituri sub minimul social de trai¹⁰¹.

O știre din „Scânteia” prezenta și raportul lui Miklós Németh citit în sesiunea Adunării de Stat a Ungariei, legat de guvernarea pe următorii trei ani. El a vorbit despre gravele probleme economice ale țării cauzate de datoria externă care „a atins proporții enorme”¹⁰². Datoria se ridica la 20 miliarde dolari, iar datoria netă depășea 14 miliarde¹⁰³.

În Ungaria, desfășurarea Revoluției Române din Decembrie 1989 a beneficiat de o atenție predilectă. George Albuț, consilier al Ambasadei RSR la Budapesta, descrie atitudinea maghiarilor față de izbucnirea Revoluției la Timișoara: „Partea ungară face totul pentru discreditația definitivă a regimului Ceaușescu. Presa, radioul și televiziunea, precum și personaje politice importante vorbesc deschis despre atrocități și represii cărora le-au căzut victime sute și mii de oameni. Într-una din acele zile, atașatul militar

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Congresul PMSU în *Ibidem*, nr. 14.663, 11 octombrie 1989, p. 6.

¹⁰⁰ *Criza socială și economică din Ungaria se accentuează* în *Ibidem*, nr. 14.681, 1 noiembrie 1989, p. 6.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² „Datoria externă a Ungariei a atins proporții enorme și constituie o uriașă povară”. Declarația premierului ungar în *Ibidem*, nr. 14.701, 23 noiembrie 1989, p. 11.

¹⁰³ *Ibidem*.

român la Budapesta este convocat la Ministerul Apărării, la o oră neobișnuit de târzie din seară. La intrarea în minister, colonelul Ioan Todericiu este întâmpinat de ziariști și pus sub reflectoarele televiziunii ungare. Scopul convocării: partea ungară dorește să știe cine a tras în demonstrații de la Timișoara. Răspunsul atașatului nostru militar este ferm: «Nu știu cine a tras în oameni la Timișoara, dar între misiunile de luptă ale armatei române nu figurează să se tragă în popor»¹⁰⁴.

Citând Agenția „APA”, „Agerpres” anunța faptul că, în noaptea de 18 spre 19 decembrie 1989, la sediul Parlamentului ungar avusese loc o reuniune specială a prim-ministrului Miklós Németh, ministrului de Externe Gyula Horn, ministrului Apărării, Ferenc Kárpáti și șefului Marelui Stat Major, gen. László Borsits, consacrată situației din România. Aceasta a decis convocarea ambasadorului român Traian Pop la Ministerul de Externe ungar. Se menționa că, potrivit ziarului guvernamental „Magyar Hírlap”, „guvernul ar putea hotărî o mobilizare parțială a armatei ungare la frontiera cu România, în cazul în care informațiile provenind din România ar impune acest lucru”¹⁰⁵. „Népszava”, ziarul sindicatelor, informa, la rândul său, că „trupe românești întărite păzesc frontiera cu Ungaria”¹⁰⁶. Până pe 20 decembrie, ziua apariției buletinului „Agerpres”, emisiunea agenției ungare MTI nu semnalase această știre¹⁰⁷.

George Albuț relatează că ministrul Horn i-a exprimat, printr-o scrisoare adresată lui Traian Pop, îngrijorarea legată de soarta pastorului László Tőkés și cerea să fie luate măsurile convenite pentru a îndrepta situația acestuia. Conținutul ar fi trebuit transmis, printr-o telegramă cifrată, la București. Însă, ambasadorul Pop a refuzat preluarea scrisorii deoarece o considera „un amestec în treburile interne ale RSR”. Ca reacție, Horn a mai făcut o încercare, amintindu-i interlocutorului său că preluarea unor astfel de mesaje reprezenta una dintre atribuțiile sale. Cu toate acestea, Pop a refuzat din nou¹⁰⁸.

Observăm că schimbările profunde care aveau loc în societatea maghiară și la nivel politic au fost prezentate timid în presa română și în buletinele „Agerpres”. În schimb, un interes deosebit l-a primit reînhumarea lui Imre Nagy care, din cauza protestelor exprimate la adresa regimului ceaușist de reprezentanți ai exilului românesc, aflați de față, și a caracterului anticomunist, a trezit o revoltă puternică în România. Aceasta a fost manifestată clar de Nicolae Ceaușescu la ședința CPEx și transpusă în presă.

¹⁰⁴ George Albuț, *op. cit.*, p. 22.

¹⁰⁵ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 94/1989, f. 5.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ George Albuț, *op. cit.*, pp. 22-23.

Astfel, reiese cu claritate că regimul comunist din România era scandalizat și dezaproba schimbările din Ungaria care, pe principiul dominoului, s-ar fi putut repercuta și în România. Acest lucru s-a întâmplat la finalul anului, iar noile autorități ungare au condamnat puternic regimul ceaușist, în perioada Revoluției Române din Decembrie 1989, în ton cu deosebirile ideologice.

Republica Democrată Germană

Al treilea stat în care a căzut comunismul a fost Republica Democrată Germană (RDG). Liderul său, Erich Honecker, era reticent față de acceptarea reformelor gorbacioviste, menținând o linie conservatoare ideologic. Deși era un stat comunist dezvoltat economic, discrepanțele dintre statul est-german și Republica Federală Germania (RFG) erau frapante, încât din 1987 până în primele luni ale anului 1989, 76.000 de tineri părăsiseră RDG¹⁰⁹. Acesta este unul dintre principalii factori care au dus la căderea regimului est-german.

„Scânteia” din 14 iunie 1989 cita afirmații făcute de Erich Honecker într-un interviu acordat publicațiilor americane „Washington Post” și „Newsweek”. Vorbind despre situația europeană, el a afirmat: „Am luat cunoștință cu îngrijorare de încercările întreprinse de statele NATO la întâlnirea la nivel înalt de la Bruxelles, de a da sfaturi țărilor socialiste cu privire la configurația ordinii lor interne și la regimul de la granițele lor. Aceste probleme sunt rezolvate de orice stat – inclusiv de SUA – în cadrul suveranității sale naționale”¹¹⁰.

Din cauza poziției lui Erich Honecker, acesta a avut un dialog încins, în iulie 1989, la Moscova, cu Mihail Gorbaciov, căruia i-a spus că est-germanii nu au nevoie de sfaturi, iar în replică liderul de la Kremlin „l-a avertizat că, dacă regimul est-german avea nevoie de ajutor sovietic, mai ales de natură militară, pentru a se menține la suprafață”, nu va primi sfaturi¹¹¹. Afirmția vine în contextul în care existența Germaniei de Est depindea de sprijinul economic al Uniunii Sovietice și prezența trupelor sale, ca factor de stabilizare a regimului.

Pe 10 septembrie 1989, Ungaria a reziliat Tratatul semnat, în 1969, cu RDG privind limitarea trecerii cetățenilor est-germani într-o țară terță, dând astfel posibilitatea zecilor de mii de refugiați să treacă în Austria și RFG¹¹². „Scânteia” din 14 septembrie anunța faptul că Ungaria permisesse plecarea cetățenilor RDG și cita reacția de revoltă a Ministerului de Externe est-german: „măsura adoptată de guvernul ungar reprezintă o violare clară

¹⁰⁹ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 420.

¹¹⁰ *Priorități ale politicii interne și externe a RD Germane relevate într-un interviu al secretarului general al CC al PSUG în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.562, 14 iunie 1989, p. 6.*

¹¹¹ William Taubman, *op. cit.*, p. 522.

¹¹² Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 412.

a acordurilor încheiate și, totodată, o violare a intereselor fundamentale ale RDG. Partea ungară poartă întreaga răspundere pentru situația creată¹¹³. Ministerul menționa și faptul că RDG „își reafirmă punctul de vedere potrivit căruia acordarea permisiunii de plecare în terțe state a cetățenilor RDG, fără ca aceștia să se afle în posesia unor documente de călătorie valabile, eliberate de RDG, reprezintă o violare a suveranității RDG”¹¹⁴. De asemenea, Ministerul cerea ca Ungaria să anuleze „decizia de abrogare unilaterală” a unor paragrafe ale Acordului privind trecerea fără viză a graniței¹¹⁵.

În contextul schimbărilor care aveau loc în blocul estic, pe 12 septembrie s-a constituit grupul politic independent „Noul Forum”, format din intelectuali de stânga, inclusiv comuniști. Noua organizație dorea „inițierea unui dialog cu autoritățile est-germane și participarea la alegeri libere în cadrul unei societăți socialiste democratice pluraliste”¹¹⁶. Din acest motiv, a fost declarat ilegal, pe 21 septembrie. Însă, alte partide, organizații, grupuri și grupări independente urmau să apară și vor solicita implementarea de reforme¹¹⁷.

Din cauza scoaterii în afara legii a „Noului Forum”, pe 25 septembrie 1989, la Leipzig, circa 10.000-15.000 de cetățeni est-germani au protestat în stradă împotriva măsurii luate de autorități. Ulterior, au avut loc proteste și în alte orașe est-germane precum Dresda, Potsdam, Magdeburg, etc., soldate cu arestări. Cu toate acestea, în octombrie, în aceleași orașe precum și în Berlinul de Est, au continuat, neîncetat, proteste antiguvernamentale. În aceeași lună, peste 17.000 de est-germani vor emigra în RFG, cu sprijinul diplomatic al statului vest-german și acordul tacit al URSS¹¹⁸.

În pragul aniversării a 40 de ani de la crearea RDG, revista „Lumea” a publicat, în numărul din 5 octombrie, un articol turistic ce prezenta impresiile pozitive ale corespondentului său, formate în urma vizitei în Berlinul de Est. În stil propagandistic, este adusă în discuție și celebrarea propriu-zisă a statului est-german. Astfel, pe baza unor discuții avute cu oficialități din orașele Werder și Potsdam se menționează obiectivele RDG: „acest eveniment este întâmpinat cu sentimente deosebite, cu conștiința marilor realizări obținute pe drumul construcției socialiste [...] sarcinile și proiectele actuale se leagă de modernizare, de asigurarea unei eficiențe maxime întregii activități fără

¹¹³ *Să se pună capăt acțiunilor de amestec în treburile interne ale Republicii Democrate Germane* în „Scânțea”, an LIX, nr. 14.640, 14 septembrie 1989, p. 6.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 421.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*.

a neglija problemele și nevoile de ordin social-edilitar”¹¹⁹. De asemenea, se vorbește despre relațiile autorităților cu cetățenii: „s-a conturat, cu deosebită pregnanță, atenția acordată de oficialitățile locale dezvoltării unui dialog viu, permanent cu cetățenii, în vederea atragerii lor conștiente la rezolvarea tuturor sarcinilor de interes obștesc”¹²⁰.

Numărul din 12 octombrie prezenta desfășurarea festivităților dedicate aniversării RDG. În acest sens, se vorbește despre cuvântarea liderului est-german Erich Honecker, ținută la adunarea solemnă consacrată celebrării. Astfel, Honecker a afirmat că „întemeierea RD Germane a reprezentat o necesitate istorică”, fiind „opera a milioane de oameni, a mai multor generații” și că statul est-german are „o industrie și o agricultură modernă, cu sistemul său educațional socialist, cu o cultură și știință înfloritoare”¹²¹. Ulterior, în linii mari, a laudat dezvoltarea Germaniei de Est, politica dusă de aceasta pe plan intern, politica externă, și au fost aduse critici la adresa NATO și RFG.

În contextul crizei de imagine prin care trecea RDG, Honecker a afirmat: „Campania deșănțată de defăimare dusă în prezent și coordonată la nivel internațional împotriva RDG are drept scop să inducă în eroare oamenii și să provoace îndoieli în ceea ce privește forța și avantajele socialismului. Acest lucru nu ne poate face decât să ne intensificăm, și în viitor, eforturile pentru edificarea unui cămin european pașnic. Într-un asemenea cămin coexistența și colaborarea dintre statele cu orânduri sociale diferite trebuie să se dezvolte bine. În acest sens, există o bază solidă în Actul final de la Helsinki, precum și în alte documente ale CSCE. Nu vom permite, însă, nimănui să folosească aceste acorduri abuziv pentru a destabiliza socialismul. Respectarea strictă a principiilor suveranității, integrității teritoriale, independenței și neamestecului în treburile interne constituie o condiție indispensabilă în acest sens”¹²².

Mihail Gorbaciov a participat, în calitate de invitat, la celebrare. În acest timp, la Dresda, aveau loc demonstrații împotriva regimului, iar un zvon s-a răspândit cum că oamenii de rând se vor folosi de vizita lui Mihail Gorbaciov pentru a lua cu asalt Zidul Berlinului. Asemenea vești au survenit est-germanilor prin intermediul televiziunii din RFG. Erich Honecker l-a prevenit pe liderul sovietic că Ungaria va fi pierdută blocului socialist, deoarece cancelarul vest-german Helmut Kohl i-ar fi mituit pe unguri să deschidă granița cu Austria¹²³. În timpul festivităților, manifestanții l-au rugat pe Mihail

¹¹⁹ I. Madoșa, *Toamna la Berlin* în „Lumea”, nr. 40, 5 octombrie 1989, p. 16.

¹²⁰ *Pe calea socialismului, în culorile RDG* în *Ibidem*, nr. 41, 12 octombrie 1989, p. 6.

¹²¹ *Ibidem*, p. 7.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Robert Service, *op. cit.*, p. 408.

Gorbaciov să îi ajute, ceea ce a dus la un răspuns dur din partea autorităților, 1.067 de oameni fiind arestați în Berlin și 200 în Dresda¹²⁴.

O afirmație ce relevă faptul că Moscova adopta o poziție neutră față de desfășurarea situației din RDG, a fost făcută de Mihail Gorbaciov, care în cuvântarea sa a vorbit despre faptul că ordinea europeană este contestată în Occident: „Ni se cere foarte des să luăm măsuri pentru eliminarea acestei divizări. Se întâmplă să auzim și următorul apel: să înlătore URSS zidul Berlinului și noi vom da crezare în cele din urmă intențiilor ei pașnice. [...] În primul rând, partenerii noștri occidentali trebuie să pornească de la faptul că problemele referitoare la RDG nu se soluționează la Moscova, ci la Berlin. RDG este un stat suveran; ea adoptă de sine stătător (*sic!*) măsurile referitoare la apărarea unora sau altora din interesele ei, la politica ei internă și externă”¹²⁵.

După festivități, Biroul Politic al Partidului Socialist Unit German (PSUG) a dat publicității o declarație, prezentată în „Scânteia” din 12 octombrie 1989, prin care era condamnat intervenționismul extern în politica externă a statului est-german. Astfel, se menționa: „Odată cu cea de-a 40-a aniversare a RDG, forțele imperialiste de pretutindeni au lansat o campanie de presă plină de ură împotriva socialismului și perspectivelor lui, dorind în acest fel să distragă atenția de la cea mai importantă problemă a epocii noastre – asigurarea păcii, precum și de la soluționarea altor probleme globale. Se demonstrează din nou că imperialismul RFG nu se va împăca niciodată cu un stat socialist pe pământ german. Scopul urmărit nu este nou – prin înlăturarea socialismului de pe pământul german să se schimbe ordinea de pace în Europa. RDG nu va permite nimănui să se amestece în treburile sale interne, înlăturarea puterii muncitorilor și țăranilor, distrugerea valorilor și idealurilor socialismului”¹²⁶.

Întors la București după festivități, Ceaușescu a afirmat, într-o ședință a CPEx din 12 octombrie, că celebrarea „s-a desfășurat într-o atmosferă foarte bună” și a lăudat cuvântarea lui Erich Honecker, discuțiile pe care le-a avut cu acesta și alți membri ai conducerii PSUG. A adăugat că, în urma convorbirilor, a constatat „o poziție foarte bună și foarte fermă în toate problemele și o deplină unitate în problemele construcției socialiste, în problemele generale internaționale”¹²⁷. De asemenea, a lăudat politica RDG și a criticat atitudinea RFG față de statul est-german¹²⁸.

¹²⁴ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 422.

¹²⁵ *Pe calea socialismului, în culorile RDG* în „Lumea”, nr. 41, 12 octombrie 1989, p. 7.

¹²⁶ *RD Germană nu va permite nimănui să se amestece în treburile sale interne* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.665, 13 octombrie 1989, p. 6.

¹²⁷ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 60/1989, f. 22.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 28.

Comunicatul CPEx, publicat în aceeași zi, stipula faptul că întâlnirea și discuțiile dintre Nicolae Ceaușescu și Erich Honecker „au pus în evidență relațiile de trainică prietenie și colaborare multilaterală dintre partidele, țările și popoarele noastre”, relevând dorința comună de a dezvolta colaborarea bilaterală în plan politic, economic, tehnico-științific și în alte sfere de activitate”¹²⁹.

Cu toate acestea, Nicolae Ceaușescu s-a referit și la demonstrațiile din orașele RDG care cereau reformarea sistemului și îl aclamau pe Mihail Gorbaciov. Liderul român a afirmat că „după încheierea festivităților, din nou cercurile reacționare din Republica Federală Germania au organizat unele manifestări împotriva Republicii Democrate Germane”¹³⁰. De asemenea, a adăugat că, în comunicatul partidului față de politica RDG, trebuie „să ne exprimăm deplina solidaritate cu partidul, cu guvernul, cu poporul Republicii Democrate Germane în toate domeniile în lupta pentru socialism, în politica internațională”¹³¹.

În contextul nemulțumirilor populare față de regim, membri ai Biroului Politic al PSUG – Egon Krenz, Günther Schabowski și Harry Tisch au aranjat ca cel din urmă să aibă consultări secrete cu Mihail Gorbaciov despre destituirea din funcție a lui Erich Honecker. Liderul sovietic a sprijinit inițiativa acestora, iar pe 18 octombrie 1989, Biroul Politic est-german a decis ca Egon Krenz să devină prim-secretar în locul lui Erich Honecker, făcând astfel posibilă inițierea de reforme¹³².

„Lumea” anunța și schimbarea din funcție a lui Erich Honecker cu Egon Krenz, în cadrul celei de-a IX-a ședințe plenare a CC al PSUG. Se menționa că Erich Honecker a cerut, din motive de sănătate, să fie eliberat din funcțiile deținute, iar Egon Krenz a fost propus ca successor al său. Erich Honecker îl descria drept un „om capabil și hotărât, aflat la înălțimea răspunderii și volumului de muncă ce le implică situația și interesele partidului, ale poporului, pregătirea Congresului al XII-lea al partidului”¹³³. Au fost anunțate și eliberările lui Joachim Herrmann și Günter Mittag din funcțiile de membri ai Biroului Politic și secretari ai CC al PSUG.

Este redată și cuvântarea lui Egon Krenz, care a pledat pentru menținerea politicii partidului: „Programul nostru este edificarea societății socialiste, înnoirea ei permanentă. În aceasta nu există momente de răgaz, nu trebuie să existe niciunul”. Însă, și-a exprimat și deschiderea față de un dialog cu societatea: „După cum s-a văzut, dezbaterea publică cu privire

¹²⁹ Ibidem, ff 28-28v.

¹³⁰ Ibidem, f. 23.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Robert Service, *op. cit.*, pp. 408-409.

¹³³ *Plenara CC al PSUG* în „Lumea”, nr. 43, 26 octombrie 1989, p. 8.

(sic!) la căutarea celor mai bune soluții pentru dezvoltarea în continuare a socialismului în RDG câștigă rapid substanță. Societatea noastră dispune de suficiente foruri democratice în cadrul cărora pot fi exprimate interesele cele mai diferite ale diverselor pături ale populației, înfăptuindu-se un socialism demn de trăit”¹³⁴.

Însă, revista nu a redat întregul discurs al lui Egon Krenz, după cum reiese dintr-un buletin al „Agerpres”, care prezenta integral cuvântarea sa. Vom reda afirmațiile sale, subliniate în documentele de arhivă, pentru a relecta elocvența lor politică. În primul rând, opinia sa legată de situația în care se afla RDG în octombrie 1989: „Este clar că în ultimele luni nu am apreciat suficient de realist, în esența sa, dezvoltarea socială din țara noastră și că nu am tras la timp concluziile corecte. Prin plenara de astăzi vom introduce o schimbare, vom relua înainte de toate ofensiva politică și ideologică”¹³⁵. Chemând la unitatea claselor sociale ale țării, Krenz afirma: „puterea muncitorilor și țăranilor, sigur apărută, rămâne prima condiție esențială pentru tot ce societatea a întreprins prin muncă în comun pentru un bun viitor comun”¹³⁶. O altă afirmație, ce arăta faptul că regimul urma să se reformeze era că „Programul nostru este edificarea societății socialiste, înnoirea ei permanentă. Socialismul nu este o ordine socială închistată, ci una revoluționară”¹³⁷.

Dorința de a implementa o politică gorbaciovistă de tip „glasnost”, reiese din faptul că noul lider est-german recunoștea existența nemulțumirilor din societate, ce au cauzat emigrația a 100.000 de oameni, dintre care numeroși tineri: „Plecarea lor o resimțim ca pe o gravă pierdere [...] Acest lucru nu scutește însă pe nimeni de obligația de a gândi, singur și împreună cu ceilalți, de ce ne-au întors spatele atât de mulți oameni. Numai dacă vom examina fără cruțare cauzele apărute în societatea noastră vom da, poate, celor care se mai gândesc și azi să plece imboldul de a mai reflecta asupra acestui lucru”¹³⁸.

Însă, Egon Krenz își exprima, totodată, dorința de a menține sistemul, spunând: „Societatea noastră dispune de suficiente foruri democratice în cadrul cărora pot fi exprimate interesele cele mai diferite ale diverselor pături ale populației, înfăptuindu-se un socialism demn de a fi trăit. Dezvoltarea largă a democrației socialiste în RDG nu trebuie însă să fie înțeleasă de nimeni greșit, ca un mandat în alb pentru acțiuni iresponsabile sau chiar acte violente distructive”¹³⁹.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 9.

¹³⁵ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 274/1989, f. 47.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 48.

¹³⁸ *Ibidem*, ff. 48-49.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 48.

Referindu-se la relația cu vecinul vest-german, Egon Krenz adoptă o poziție critică față de campania informatică a RFG de „amestec în treburile interne ale RDG”, întrucât periclitează legăturile bilaterale: „se pune în joc ceea ce s-a putut obține până în prezent între cele două state germane, în folosul securității europene și al omenirii”. Pentru o rezolvare amiabilă a situației, afirma că își dorește „să examinăm căi și posibilități pentru a reglementa mai eficient, prin acorduri, relațiile pe termen lung dintre RDG și RFG și pentru a dezvolta forme stabile de cooperare și colaborare”¹⁴⁰.

Noul lider accentua importanța colaborării cu celelalte partide comuniste, apartenența la CAER și Tratatul de la Varșovia, care făcea necesară adaptarea la direcția politică a acestora și, practic, aderarea la curentul reformist: „un partid comunist nu poate fi ținut departe de acele procese care se referă la propria noastră mișcare, la transformările din Uniunea Sovietică, din alte țări frățеști¹⁴¹ [...] Am făcut întotdeauna cunoscut faptul că noi considerăm restructurarea din URSS drept un proces ireversibil, promovat cu îndrăzneală de PCUS, împreună cu secretarul său general, Mihail Sergheevici Gorbaciov. Un asemenea proces aduce, bineînțeles, cu sine și efecte secundare care provoacă unora îngrijorare. Dar și această îngrijorare este o expresie a profundeii noastre legături interne cu Uniunea Sovietică și a convingerii noastre că de succesul transformărilor din Uniunea Sovietică depinde viitorul socialismului”¹⁴².

El exprima, totodată, în spirit internaționalist, solidaritatea de clasă a PSUG cu toate celelalte partide comuniste și muncitorești, precum și faptul că, în plan internațional, RDG rămânea consecventă, întrucât „nu dă nici măcar un pas înapoi de la cunoscutele sale poziții internaționaliste. În spiritul politicii coexistenței pașnice, RDG este gata să-și dezvolte în continuare colaborarea cu toate țările lumii”¹⁴³.

Egon Krenz recunoștea și deficiențele economice ale sistemului, ce trebuiau soluționate: „discontinuități în producție, insuficienta aplicare a principiului eficienței, disproporții ce nu pot fi justificate între producția și oferta de mărfuri, valorificarea insuficientă a cunoașterii tehnico-științifice în producție, insuficientă eficiență la export și multe altele¹⁴⁴. [...] Problemele din economie, din comerțul interior și de pe piețele exterioare au sporit. S-au înmulțit problemele nerezolvate în aprovizionarea populației cu produsele

¹⁴⁰ Ibidem, f. 50.

¹⁴¹ Ibidem, f. 51.

¹⁴² Ibidem, f. 69.

¹⁴³ Ibidem, f. 51.

¹⁴⁴ Ibidem, f. 57.

necesare și la nivelul calitativ corespunzător. Politica în domeniul salariilor, subvențiile și prestările sociale sunt discutate cu aprindere. Ne preocupă păstrarea purității mediului înconjurător”¹⁴⁵.

Astfel, PSUG-ul implementa o „perestroikă est-germană”, care îi va aduce sfârșitul. Sublinierea afirmațiilor care denotau noua paradigmă politică din RDG, arată faptul că Bucureștiul era conștient de impactul pe care îl aveau mutațiile politice din Germania de Est asupra sistemului comunist, a raportului său cu societatea și pericolului reformelor pentru stabilitatea blocului socialist, al cărui declin începuse odată cu reformele aplicate în Polonia și Ungaria și democratizarea acestora.

Pe 1 noiembrie 1989, Mihail Gorbaciov și Egon Krenz au avut o discuție la Moscova despre problemele cu care se confrunta RDG. În ciuda nemulțumirilor populare, manifestate de demonstrații ieșiți pe străzile orașelor est-germane pentru a protesta împotriva puterii, Mihail Gorbaciov, care avusese discuții cu lideri occidentali despre situația germană, l-a asigurat pe Egon Krenz că lideri precum premierul britanic Margaret Thatcher, președintele francez François Mitterand și prim-ministrul italian Giulio Andreotti se opuneau unificării Germaniei deoarece doreau prezervarea realităților postbelice, inclusiv existența a două state germane și a blocurilor militare NATO și Tratatul de la Varșovia. Însă, Mihail Gorbaciov i-a spus că, pe viitor, trebuie încurajată cooperarea între cele două Germanii și URSS¹⁴⁶. Cu toate acestea, Statele Unite, prin președintele George Bush, erau mai deschise către ideea reunificării, considerând că necesită timp și prudență, fiind un subiect important datorită transformărilor rapide din RDG¹⁴⁷.

Discuția era prezentată succint în „Scânteia”, pe baza unui buletin „Agerpres”, care cita Agenția „TASS”. Astfel, se afirma că avusese loc un schimb de informații legate de pregătirea congreselor PCUS și PSUG și se discutasă despre dezvoltarea relațiilor bilaterale. Se menționa și că cele două țări își reafirmaseră hotărârea de a soluționa problemele globale, în urma extinderii colaborării internaționale, prin respectarea independenței și integrității teritoriale a tuturor statelor¹⁴⁸.

În ciuda aplicării drumului reformist în RDG, PSUG nu renunțase la rolul conducător în societate. În semn de protest, pe 4 noiembrie 1989, în Berlinul de Est s-a desfășurat o manifestație la care au participat 500.000 de

¹⁴⁵ Ibidem, f. 61.

¹⁴⁶ Robert Service, *op. cit.*, pp. 410-411.

¹⁴⁷ William Taubman, *op. cit.*, p. 528.

¹⁴⁸ *Convorbiri la nivel înalt între Uniunea Sovietică și RD Germană* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.682, 2 noiembrie 1989, p. 6.

persoane. Aceasta a fost organizată de intelectuali și artiști din Berlinul de Est, cu participarea unor importanți lideri de partid precum Günther Schabowski și Markus Wolf, care vor fi, însă, huiduiți de mulțime în timpul discursurilor. Pentru ca PSUG să fie reformată, se întrevedea posibilitatea ca Gregor Gysi să devină noul său conducător¹⁴⁹.

Situația cu care se confrunta RDG la începutul lunii noiembrie, corelată cu criza economică a țării au dus la căderea, pe 9 noiembrie 1989, a Zidului Berlinului, în urma rescrierii Legii privind călătoriile, care nu lua în calcul trecerea temporară în Berlinul de Vest. Astfel, cetățenii est-germani care dețineau pașaport și viză puteau pleca în RFG prin orice punct de trecere a frontierei¹⁵⁰. Surprins de desfășurarea evenimentelor, Egon Krenz l-a contactat pe ambasadorul sovietic Kocemasov, pentru a-i face legătura cu Moscova, de unde a primit o telegramă din partea Ministerului de Externe sovietic care transmitea că URSS nu se opunea deschiderii graniței¹⁵¹.

În situația dată, după cum îi transmitea cancelarului vest-german Helmut Kohl, pe 10 noiembrie 1989, Gorbaciov considera că RDG trebuia „să rămână un stat socialist viabil pentru cât mai mult timp, astfel ca reunificarea finală să aibă loc în casa comună europeană”¹⁵², care dorea să fie creată. După cum declarase într-un discurs ținut la Strasbourg, în fața Consiliului Europei, în iulie 1989, aceasta trebuia să se bazeze pe protejarea mediului, respectarea drepturilor omului și eliminarea folosirii forței sau amenințării cu forța. În contextul creării „casei comune”, Mihail Gorbaciov considera că se putea forma o confederație a celor două Germanii care, în cele din urmă, să se unească. Din acest motiv, el nu se împotriva reunificării¹⁵³.

De altfel, Mihail Gorbaciov era mulțumit de schimbarea vechilor regimuri din statele socialiste europene, deoarece dorea ca la putere să ajungă comuniști reformiști care să implementeze „perestroika” adaptată țărilor lor. Atât timp cât rămâneau în CAER și Organizația Tratatului de la Varșovia, liderul sovietic tolera orice schimbări, chiar dacă la putere venea un guvern non-comunist, cum s-a întâmplat în Polonia¹⁵⁴.

Presa română se raporta sumar la evenimente, astfel că demonstrațiile din RDG și căderea zidului Berlinului nu au fost ignorate. În schimb, „Scânteia” prezenta succint lucrările Plenarei a X-a a CC al PSUG din 10 noiembrie, despre care menționa că „a analizat diferite aspecte ale situației din RDG”, pe baza

¹⁴⁹ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 424.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ William Taubman, *op. cit.*, p. 796, nota 2.

¹⁵² *Ibidem*, p. 501.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 503.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 502.

unui raport prezentat de Egon Krenz, care a fost reconfirmat, în unanimitate, ca secretar general al partidului. De asemenea, se afirma și că fusese ales un nou Birou Politic, iar pentru funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al țării fusese propus Hans Modrow¹⁵⁵, a cărui alegere de către Camera Populară a RDG era menționată în numărul din 14 noiembrie al ziarului¹⁵⁶.

În contextul tuturor acestor evenimente, cancelarul Helmut Kohl considera, pe 16 noiembrie 1989, că PSUG trebuia să renunțe la monopolul puterii în RDG și să asigure organizarea de alegeri libere¹⁵⁷. Protestele populare și căderea Zidului Berlinului au determinat Biroul Politic al PSUG să propună, pe 22 noiembrie 1989, participarea formațiunilor opoziției la o „masă rotundă” pentru a discuta o nouă lege electorală și o nouă constituție¹⁵⁸.

Pentru a rezolva problema existenței a două state germane, cancelarul vest-german Helmut Kohl a întocmit un plan în 10 puncte, prezentat pe 28 noiembrie 1989, care prevedea democratizarea RDG și crearea unei confederații compusă din cele două Germanii. Inițiativele sale se bazau pe faptul că în statul vecin o transformare politică și economică era ireversibilă. Astfel, comuniștii trebuiau să renunțe la monopolul puterii, să negocieze cu partidele și grupările de opoziție și să organizeze alegeri libere. Fezabilitatea unei asemenea soluții era posibilă datorită discuției avute de Helmut Kohl cu noul premier reformat al RDG, Hans Modrow, ales pe 3 decembrie 1989 în locul lui Egon Krenz, căruia era dispus să îi ofere asistență, atât timp cât guvernul său întreprindea schimbările radicale prevăzute de cancelar¹⁵⁹. Noul lider al RDG, Hans Modrow era văzut drept un „Gorbaciov est-german”, care a introdus un nou program de reforme¹⁶⁰.

Deși sovieticii erau nemulțumiți de cele 10 puncte prezentate de Kohl, ei au acceptat situația ca atare și nu au intervenit pentru a influența cursul evenimentelor¹⁶¹. De asemenea, cancelarul considera că era nevoie de 5 până la 10 ani pentru ca unitatea Germaniei să fie realizată¹⁶². Aceste stipulații l-au înfuriat pe Mihail Gorbaciov, care le considera „ultimatumuri impuse unui stat german independent și suveran”¹⁶³.

¹⁵⁵ *Plenara CC al PSUG* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.690, 11 noiembrie 1989, p. 6.

¹⁵⁶ *Sesiunea Camerei Populare a RDG* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.692, 14 noiembrie 1989, p. 6.

¹⁵⁷ William Taubman, *op. cit.*, p. 529.

¹⁵⁸ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 424.

¹⁵⁹ Robert Service, *op. cit.*, p. 413.

¹⁶⁰ William Taubman, *op. cit.*, p. 525.

¹⁶¹ Robert Service, *op. cit.*, p. 414.

¹⁶² William Taubman, *op. cit.*, p. 531.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 532.

„Scânteia” din 30 noiembrie 1989 menționa scurt faptul că Helmut Kohl prezentase în fața Bundestag-ului un „Program în 10 puncte cu privire la politica germană”, după cum informau agențiile DPA și ADN, menit să asigure „dezvoltarea unei structuri confederative” între cele două state, având drept scop final reunificarea, fără a elabora asupra subiectului¹⁶⁴. În același număr, ziarul a prezentat poziția RDG față de planul în 10 puncte al lui Kohl, care considera că acesta nu corespundea realității și contravenea prevederilor Tratatului de la Helsinki privind suveranitatea și independența celor două state. Era citată afirmația lui Wolfgang Meyer, purtătorul de cuvânt al guvernului est-german, care afirma că „Reunificarea nu se află pe ordinea de zi și nimeni, din Est și din Vest nu are în vedere modificarea echilibrului european. Condiția esențială a stabilității și securității în Europa este menținerea stabilității în relațiile dintre cele două state germane”¹⁶⁵.

Citând Agenția „ADN”, revista „Lumea” prezenta și lucrările celei de-a 11-a Plenare a CC al PSUG, care a decis convocarea Congresului extraordinar al partidului pentru 15-17 decembrie. Acesta urma să dezbată raportul lui Egon Krenz legat de situația în care se afla țara, precum și sarcinile PSUG, urmând să mandateze elaborarea unui nou program și al unui nou statut al partidului. Congresul urma să aleagă Comitetul Central și Comisia Centrală de Revizie. De asemenea, Plenara a decis și să recomande fracțiunii PSUG din „Volkskammer” (Parlamentul est-german) să propună, la formarea noului guvern, alegerea lui Hans Modrow ca președinte al Consiliului de Miniștri¹⁶⁶.

Este citat și Egon Krenz care a declarat că „înnoirea societății din RDG, rolul PSUG necesită înnoirea alianței de luptă. Înnoirea partidului nostru – a arătat vorbitorul – înseamnă, în primul rând, crearea condițiilor pentru o politică pe baze științifice, pentru utilizarea experienței, cunoștințelor și puterii de muncă a tuturor membrilor de partid și a multor cetățeni ai patriei noastre, care se simt legați de idealurile socialiste ale revoluției noastre”¹⁶⁷. Într-o conferință de presă din 13 noiembrie, ținută după ședința Biroului Politic, referindu-se la hotărârea de a propune transformarea conferinței partidului în congres extraordinar, a precizat că nu vor fi aduse modificări privind data convocării și modul de desfășurare a alegerilor, față de ceea ce era prevăzut pentru conferința partidului¹⁶⁸.

¹⁶⁴ *Programul propus de cancelarul RF Germania* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.707, 30 noiembrie 1989, p. 6.

¹⁶⁵ *Poziția Guvernului RD Germane* în *Ibidem*.

¹⁶⁶ E. Marinescu, *Berlin. Convocarea congresului extraordinar* în „Lumea”, nr. 46, 16 noiembrie 1989, p. 23.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

„Lumea” prezenta, succint, și confirmarea de către „Volkskammer” a noului guvern condus de președintele Consiliului de Miniștri, Hans Modrow. Conform unei declarații guvernamentale, citită de Modrow, principala sarcină a noului executiv, adoptată unanim, era „stabilizarea economiei, promovarea păcii și socialismului”¹⁶⁹. De asemenea, aceasta mai prevedea faptul că „Guvernul cere fiecărui om al muncii să lucreze cu rezultate cât mai bune, mult mai rațional, în fiecare oră și pentru fiecare marcă primită, crearea condițiilor cadru în acest scop fiind datoria guvernului. Recunoaștem realizările oamenilor muncii în toate deceniile trecute. În aceste zile este exprimată din ce în ce mai des dorința să se păstreze ceea ce s-a obținut prin muncă grea, să nu se renunțe la nimic, să nu se irosească efortul anilor grei. Această avuție, marea proprietate a poporului, trebuie utilizată și făcută mai productivă”¹⁷⁰.

La summitul de la Malta din 2-4 decembrie 1989, problema germană a avut un loc important pe masa discuțiilor dintre Mihail Gorbaciov și George Bush. Cei doi dezvoltaseră o relație apropiată deoarece Bush credea în sinceritatea dorinței liderului sovietic de a reforma URSS-ul și a îmbunătății relațiile dintre cele două blocuri politice. Argumentele erau acțiunile de până atunci ale lui Mihail Gorbaciov: abandonarea fundamentelor ideologice ale politicii externe sovietice, retragerea trupelor din Afganistan, recunoașterea drepturilor omului, semnarea tratatului de dezarmare INF și pregătirea pentru tratatul START, care prevedea reducerea foțelor convenționale din Europa¹⁷¹. În ciuda incipientului parcurs democratic al RDG, problema reunificării celor două Germanii, manifestată pregnant în ambele state, nu era văzută cu ochi buni. Președinții Bush și Gorbaciov nu și-au exprimat dorința de a o înfăptui. Cât despre posibile interferențe în desfășurarea proceselor politice din estul Europei, cei doi și-au exprimat puncte de vedere similare din care poate reieși faptul că nu doreau să se implice în cadrul schimbărilor. În acest context, Mihail Gorbaciov a declarat: „Tocmai am descoperit că oamenii nu se tem să aleagă între un sistem sau altul. Ei caută o posibilitate unică, una care să le ofere cel mai bun standard de viață. Când această căutare va decurge liber, atunci nu rămâne decât un singur lucru de spus: noroc”¹⁷². În replică, Bush și-a exprimat acordul, adăugând: „Aș dori să priviți abordarea noastră într-o lumină pozitivă: valorile occidentale nu înseamnă, sub nicio formă,

¹⁶⁹ Berlin. *Confirmarea noului guvern* în „Lumea”, nr. 47, 23 noiembrie 1989, p. 15.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ William Taubman, *op. cit.*, pp. 504-505.

¹⁷² Malta. *Decembrie 1989 (III). Stenograma sovietică a întâlnirii de la Malta. 2-3 decembrie 1989* în „Caietele Revoluției”, nr. 4 (42)/2012, p. 38.

intruziunea sistemului nostru în România, Cehoslovacia sau chiar RDG”¹⁷³. În opinia istoricului William Taubman, „Malta a fost locul unde aparent Mihail Gorbaciov a izbutit în cele din urmă să ajungă cu George Bush la acel gen de înțelegere și încredere completă pe care nu le stabilise cu Reagan, locul unde au format nu doar o prietenie, ci un parteneriat care le putea permite să pună capăt Războiului Rece și să susțină reforma în Uniunea Sovietică”¹⁷⁴.

Faptul că viitorul statelor socialiste nu era prioritar la summit fusese anunțat și de către Ambasada RSR la Moscova, pe 2 decembrie 1989, care într-un raport către MAE menționa că „SUA nu dorește să discute despre viitorul popoarelor europene pe baze bilaterale, respectiv în raporturile lor cu URSS. Ceea ce ar dori președintele George Bush ar consta în cunoașterea părerilor lui Mihail Gorbaciov față de actualele transformări din țările socialiste, precum și garantarea de către URSS că nu va interveni în aceste procese de liberalizări. La rândul lui, Mihail Gorbaciov ar putea să atragă atenția asupra pericolului pe care l-ar reprezenta eventualele încercări de folosire a schimbărilor din țările socialiste în interesul unilateral al Occidentului. Așa cum a mai declarat, este de așteptat ca președintele american să asigure că nici SUA și nici alte țări occidentale nu vor căuta să intervină și să folosească schimbările din unele țări socialiste în detrimentul URSS și stabilității în Europa postbelică”¹⁷⁵. Vedem astfel că summitul de la Malta nu a influențat căderea comunismului în Europa, și nici nu viza reunificarea celor două Germanii, ci formarea unei confederații a acestora.

Ulterior, la nivelul conducerii RDG situația devenise critică deoarece, după cum prezenta succint „Scânteia”, Birou Politic și Comitet Central al PSUG își dăduseră demisia din funcții, în urma celei de-a 12-a plenare din 4 decembrie 1989, desfășurată la Berlin¹⁷⁶. Trei zile mai târziu, a avut loc o „masă rotundă” ce reunea 14 partide și grupări politice de opoziție, alături de reprezentanții PSUG. La scurt timp după, poliția secretă STASI a fost desființată¹⁷⁷. Acestea sunt semne clare că sfârșitul comunismului în Germania de Est devenise iminent.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ William Taubman, *op. cit.*, p. 535.

¹⁷⁵ *Raportul ambasadei României la Moscova către Ministerul Afacerilor Externe în Dumitru Preda, Mihai Retegan (ed.), 1989 – Principiul dominoului: prăbușirea regimurilor comuniste europene*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 379.

¹⁷⁶ *Plenara CC al PSUG Congresul extraordinar al partidului se va desfășura în perioada 15-17 decembrie* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.711, 5 decembrie 1989, p. 6.

¹⁷⁷ Alesandru Duțu, *Revoluția din 1989. Cronologie*, București, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006, p. 86.

Citând agenția est-germană „ADN”, pe 8 decembrie, „Agerpres” prezenta Platforma Comitetului de lucru pentru pregătirea Congresului extraordinar al PSUG „Pentru un socialism democratic alternativ”. Aceasta trecea asupra partidului vina privind „criza profundă din istoria RDG, criza socialismului bazat pe metode centralist-administrative din țară”¹⁷⁸, la care au contribuit direct și programul, statutul și stilul de muncă al PSUG¹⁷⁹.

Noul curs era menit să transforme PSUG în partid socialist, care să garanteze prefaceri profunde economice, sociale, ecologice, culturale, etc. și să fie „caracterizată printr-o democrație reală, umanism, dreptate socială, ocrotirea mediului înconjurător și va garanta existența statului de drept”¹⁸⁰. În ceea ce privește problema reunificării, platforma viza, așa cum s-a mai exprimat anterior, crearea unei confederații a celor două state germane, „în spiritul democratizării și demilitarizării Europei”, pentru „crearea unui cămin european comun” prin semnarea unui acord bilateral între RDG și RFG¹⁸¹.

Pentru democratizarea țării, PSUG se pronunța în favoarea unui sistem politic pluralist, elaborarea unei noi constituții și „ajungerea – în cadrul discuțiilor de la masa rotundă – la o înțelegere privind mijloacele care să asigure viața, libertatea, drepturile oamenilor din țară”¹⁸². Cât despre politica externă, PSUG recunoștea alianța cu PCUS și milita pentru „lărgirea multilaterală a relațiilor prietenești dintre RDG și URSS” și se pronunța „pentru respectarea fermă a obligațiilor ce revin RDG în cadrul Tratatului de la Varșovia”¹⁸³.

Noile transformări politice din RDG au trezit reacții negative nu numai din partea României ci și din partea altor state socialiste. Conform unei note MAE adresată lui Nicolae Ceaușescu de Gheorghe Caranfil, ambasadorul român în RDG, Cuba a decis să își retragă cei 9.000 de muncitori care lucrau în întreprinderile din Germania de Est, precum și pe toți studenții cubanezi care studiau în statul est-german. Decizia a fost motivată de faptul că evoluțiile politice prin care trecea RDG ar fi avut „influențe negative asupra educației cetățenilor cubanezi precum și apariției manifestărilor naționaliste, șoviniste față de aceștia ceea ce poate duce la incidente și confruntări nedorite”¹⁸⁴. Din aceleași motive, Coreea de Nord urma să procedeze ca și Cuba. Aceste decizii urmau să afecteze RDG, care se confrunta cu o acută criză a forței de muncă¹⁸⁵.

¹⁷⁸ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 3.

¹⁷⁹ Ibidem.

¹⁸⁰ Ibidem, ff. 3-3v.

¹⁸¹ Ibidem, f. 3 v.

¹⁸² Ibidem, ff. 3 v-4.

¹⁸³ Ibidem, f. 4.

¹⁸⁴ Ibidem, f. 18.

¹⁸⁵ Ibidem, f. 19.

Citând Agenția „APA”, „Agerpres” anunța că URSS a pus trupele sovietice din RDG în stare de alarmă pentru a-și proteja bazele militare și stocurile de arme nucleare. Însă, nu putea fi vorba despre vreo intervenție militară, întrucât ministrul de externe sovietic, Eduard Șevardnadze, îl asigurase pe secretarul de stat al SUA, James Baker, că URSS nu va recurge la forță pentru a pune capăt schimbărilor din Europa de Est deoarece ar contraveni politicii de stat a Uniunii Sovietice¹⁸⁶.

Buletinul „Agerpres” din 9 decembrie 1989 anunța că, în cadrul lucrărilor Congresului Extraordinar al PSUG, Gregor Gysi a fost ales președintele partidului. Într-un raport citit în prima zi a congresului, partidul se pronunța pentru adoptarea socialismului democratic „renunțând la pseudosocialismul stalinist și la dominația profitului”, și că după încheierea lucrărilor, partidul va căpăta o nouă denumire „care să corespundă noului său spirit”, iar ideile privind dizolvarea și scindarea sa vor fi respinse¹⁸⁷.

Pe baza Agenției „ADN”, „Scânteia” informa că în cadrul Consfățuirii de lucru cu cadrele din domeniul economiei, desfășurată pe 12 decembrie la Berlin, cu participarea prim-ministrului RDG, Hans Modrow, acesta a afirmat că economia țării a înregistrat o scădere în termenii reali a producției și productivității muncii. Cauza era încălcarea principiului retribuiri după muncă și perturbările ritmului de creștere economică. De asemenea, s-a redus și puterea de cumpărare a mărcii est-germane. El a menționat că datoria externă a țării față de țările capitaliste era de 20,6 miliarde dolari. Hans Modrow a afirmat și că trebuiau formulate un program de urgență și principalele obiective menite să stabilizeze economia¹⁸⁸.

Buletinul „Agerpres” din 16 decembrie anunța, citând agenția „ADN”, faptul că, în urmă cu o săptămână, conducerea PSUG se reunise în prima sa ședință de la constituire pentru a examina, în continuare, lucrările Congresului Extraordinar al partidului. Principalele subiecte dezbătute erau probleme legate de Programul Partidului, noul statut și schimbarea denumirii PSUG¹⁸⁹. Pe 17 decembrie, „Agerpres” anunța decizia luată pe 9 decembrie de Congresul PSUG, cu majoritate de voturi, de a adopta o denumire provizorie a formațiunii – „Partidul Socialist Unit din Germania-Partidul Socialismului Democratic” (PSUG-PSD). Președintele Partidului, Gregor Gysi, declarase că hotărârea privind noua denumire urma a fi luată după consultarea membrilor

¹⁸⁶ Ibidem, f. 17.

¹⁸⁷ Ibidem, f. 14.

¹⁸⁸ În RDG s-a înregistrat o scădere a producției și productivității muncii în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.718, 13 decembrie 1989, p. 6.

¹⁸⁹ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 94/1989, f. 2.

partidului și adoptarea legii referitoare la partidele politice care urma să aibă loc la începutul anului 1990¹⁹⁰. De asemenea, pe baza Agenției „ADN”, revista „Lumea”, prezenta declarațiile prim-ministrului est-german, Hans Modrow, despre reunificarea Germaniei, pe care o considera „un anacronism, pe altarul căruia R.D.G. nu trebuie să fie sacrificată” și menționa că „nu constituie o problemă a politicii actuale”¹⁹¹.

„Scânteia” din 21 decembrie 1989 prezenta convorbirile purtate între Hans Modrow și cancelarul vest-german Helmut Kohl, la Dresda, pe 20 decembrie 1989. Se menționa că cei doi au discutat despre dezvoltarea relațiilor bilaterale dintre cele două state germane, precum și despre situația internațională. Cu această ocazie, au fost semnate acorduri și înțelegeri privind cooperarea economică și culturală între cele două Germanii¹⁹².

În esență, observăm că presa română a prezentat selectiv situația din RDG, anume schimbările de la nivelul conducerii, știri succinte fără detalii relevante despre evenimente precum destituirea lui Erich Honecker, cele 10 puncte ale lui Helmut Kohl sau întâlnirea anterior menționată dintre liderii celor două state germane. S-a accentuat, în schimb, sprijinul pentru regimul Honecker, iar ulterior au fost redate, selectiv, afirmațiile ideologice din discursul lui Egon Krenz, precum și informații legate de situația economică precară a țării. Situația reală era prezentată de „Agerpres”, însă populația nu avea acces la ea. Astfel că regimul ceaușist a privit cu reticență schimbarea puterii datorită relațiilor pozitive cu regimul Honecker, de care îl lega opoziția față de „perestroika”. În urma căderii sale și a Zidului Berlinului, Nicolae Ceaușescu și-a pierdut un aliat important din tabăra antireformistă.

Bulgaria

Căderea comunismului în Bulgaria a fost determinată de trei factori importanți: ambițiile politice din culise și luptele interne din cadrul elitei conducătoare; conflictul etnic îndreptat împotriva turcilor; nemulțumirea socială crescândă, manifestată în special în rândul intelectualității¹⁹³. Tensiunile sociale din Bulgaria au fost amplificate de datoria țării în cuantum

¹⁹⁰ Ibidem, f. 3.

¹⁹¹ *Berlin. Congresul extraordinar al PSUG* în „Lumea”, nr. 50, 14 decembrie 1989, p. 11.

¹⁹² *Convorbiri între președintele Consiliului de Miniștri al RDG și cancelarul RFG* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.725, 21 decembrie 1989, p. 6.

¹⁹³ Jordan Baev, Plamen Petrov, *Factori interni și externi care au determinat căderea regimului Jivkov în Bulgaria* în Alexandru Oșca (coord.), 1989 – *an decisiv în istoria Europei. Colocviu: Târgoviște, 2007*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 63-64.

de 10 miliarde dolari, precum și de politica de bulgarizare a minorității turcești, ce reprezenta 10% din populația țării, soldată cu emigrarea forțată a 300.000 de cetățeni în Turcia, în vara lui 1989¹⁹⁴. De asemenea, presiunile societății civile se făceau puternic simțite în contextul geopolitic al căderii comunismului în Europa. Pe 3 noiembrie 1989, peste 500.000 de susținători ai grupului „Ecoglasnost” au participat la o demonstrație din Sofia, unde au depus o petiție la sediul Adunării Naționale, cu speranța de a influența realizarea de transformări politice și economice în societatea bulgară¹⁹⁵.

Destituirea din funcție a lui Todor Jivkov, petrecută pe 10 noiembrie 1989, a dus la venirea la putere a unei grupări reformiste din Partidul Comunist Bulgar (PCB), condusă de ministrul de Externe, Petăr Mladenov, care dorea păstrarea sistemului socialist și implementarea de reforme. Unii dintre cei care au realizat lovitura de stat și-au folosit influența pentru a ocupa poziții-cheie din punct de vedere economic în guvern. Acesta a fost motivul disputei dintre noul prim-ministru Andrei Lukanov și Ognian Doinov, celălalt lider de partid specializat în comerț exterior și cunoscut pentru relațiile sale cu cercurile de afaceri și financiare din Occident¹⁹⁶.

Todor Jivkov a fost arestat și pus sub acuzare, însă învinuirile aduse au fost minore, respectiv ajutor cu bani trimis altor partide frățеști din „Lumea a Treia” sau faptul că, din ordinul său, mulți artiști bulgari primiseră apartamente și mașini. Situația se explică prin faptul că investigații minuțioase asupra activității lui Todor Jivkov ar fi putut îndrepta Procuratura asupra noii conduceri politice a lui Petăr Mladenov și Andrei Lukanov. De altfel, ambii aveau legături cu Uniunea Sovietică, prin KGB, ambasada sovietică sau vizite directe la Moscova¹⁹⁷.

Noulliderbulgar Petăr Mladenov a promis reforme moderate, în limitele socialismului, însă populația a continuat să demonstreze, cerând introducerea unui sistem pluripartidist și dreptul de liberă asociere. Pe 18 noiembrie, Parlamentul bulgar decidea constituirea unei Comisii pentru elaborarea unei noi Constituții, precizând că toate măsurile vizau consolidarea și dezvoltarea socialismului, în cadrul căruia Partidul Comunist își păstra rolul conducător. Pe 23 noiembrie, Dimităr Stanișev, secretar al PCB a declarat că „s-a trecut la o nouă etapă în dezvoltarea Bulgariei, în cadrul căreia se va urmări lărgirea

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 64.

¹⁹⁵ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 428.

¹⁹⁶ Jordan Baev, Plamen Petrov, *op. cit.*, p. 69.

¹⁹⁷ Mihail Kiriazov, *Criza din Bulgaria în anii '80 ai secolului XX și căderea comunismului* în Lorin Ioan Fortuna (coord.), *Accentuarea crizei de regim în țările socialiste europene (1980-1990)*, Timișoara, Editura Artpress, 2009, pp. 72-73.

democrației și a libertăților cetățenești”¹⁹⁸, iar reformele urmau a avea loc pe bazele normelor socialiste. Ca urmare, în cadrul libertății de asociere, s-au constituit peste 50 de partide, iar cenzura a fost abolită¹⁹⁹.

În România, presa a prezentat doar schimbările de la conducerea țării și declarațiile ideologice ale liderilor politici, fără a sublinia esența acestora – reformarea sistemului. Citând Agenția „BTA”, revista „Lumea” anunța alegerea de către Adunarea Populară a Republicii Populare Bulgaria, în cadrul sesiunii din 17 noiembrie 1989, a secretarului PCB, Petăr Mladenov, în funcția de președinte al Consiliului de Stat al Bulgariei. Erau anunțate și o serie de schimbări ale componenței Consiliului de Miniștri și înființarea unei serii de noi ministere și instituții centrale pe lângă acesta²⁰⁰.

„Scânteia” anunța, succint, că Plenara CC al PCB l-a ales pe Petăr Mladenov ca secretar general al partidului, după ce a dat curs cererii lui Todor Jivkov de a fi eliberat din funcțiile deținute. De asemenea, era prezentată biografia lui Petăr Mladenov²⁰¹ și cuvântarea noului lider, care afirma că „Bulgaria acționează pentru a deveni un stat socialist modern” iar „procesul de înnoire ce are loc în țară se desfășoară numai și exclusiv în cadrul socialismului”, implicând „un dialog activ cu poporul atât în procesul dezbaterii problemelor sociale importante, cât și în adoptarea celor mai importante hotărâri”²⁰². În acest cadru, PCB urma a fi, în continuare, „avangarda și forța conducătoare a societății”²⁰³.

În contextul schimbării conducerii statului, pe 10 decembrie, are loc o mobilizare a societății civile, care printr-o manifestație din Sofia de aproape 100.000 de persoane, solicita aprofundarea reformelor. Pentru a îndeplini doleanțele populare, PCB decide renunțarea la rolul său conducător, adoptarea pluripartidismului, o economie de piață și repunerea în drepturi a minorității turce²⁰⁴. Ulterior, în urma unei întâlniri din 5 decembrie 1989 desfășurată la Moscova, cu Mihail Gorbaciov, Petăr Mladenov a declarat că în Bulgaria „perestroika” beneficiază de sprijin. Totodată, liderul sovietic și-a afirmat „poziția față de necesitatea unui dialog sincer și deschis cu societatea,

¹⁹⁸ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 428.

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ Sofia. Sesiunea Adunării Populare a R. P. Bulgaria în „Lumea”, nr. 47, 23 noiembrie 1989, p. 15.

²⁰¹ Plenara CC al PC Bulgar în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.690, 11 noiembrie 1989, p. 6.

²⁰² „Procesul înnoirilor – numai în cadrul, în numele și pe calea socialismului”. Cuvântarea tovarășului Petăr Mladenov la Plenara CC al PC Bulgar în *Ibidem*, nr. 14.692, 14 noiembrie 1989, p. 6.

²⁰³ *Ibidem*.

²⁰⁴ François Souret, *op. cit.*, București, Editura Polirom 1998, p. 321.

care va contribui la întărirea autorității PCB”²⁰⁵. Pe 7 decembrie, grupări independente se unesc și formează Uniunea Forțelor Democrate, condusă de Jelio Jeleu, care milita pentru o democrație occidentală²⁰⁶.

Citând Agenția „BTA”, „Scânteia” din 7 decembrie menționa, ca și în cazul celorlalte țări socialiste – Polonia, Ungaria și RDG, probleme economice, anume că datoria externă a Bulgariei era de 10 miliarde dolari, conform unei declarații a Ministrului bulgar al Economiei și Planificării, Kiril Zarev²⁰⁷.

Pe baza aceleiași Agenții „BTA”, buletinul „Agerpres” din 9 decembrie 1989 anunța schimbările din interiorul Biroului Politic al CC al PCB, survenite în urma excluderii lui Todor Jivkov și a altor 26 de membri din Comitetul Central. De asemenea, se menționa și că fusese anulată hotărârea CC al PCB, care exprima mulțumiri lui Todor Jivkov la momentul eliberării sale din funcție²⁰⁸. În continuarea prezentării evenimentelor politice, buletinul „Agerpres” din 15 decembrie 1989, prezenta desfășurarea sesiunii Adunării Populare a RP Bulgaria, pe baza unei știri a „BTA”. În cadrul Adunării, au avut loc numeroase înlocuiri din funcții, iar Ministrul Finanțelor, Belcio Belcev, a anunțat amânarea adoptării proiectului de lege privind bugetul țării pentru anul 1990, din cauza uriașului deficit bugetar, necoordonării bugetului cu departamentele și organizațiile interesate, precum și necesitatea unei elaborări mai detaliate a proiectului de către comisiile de resort ale Adunării Populare²⁰⁹.

Se anunța și faptul că fuseseră prezentate patru proiecte de lege „care reglementează democratizarea continuă a vieții sociale a țării”²¹⁰. De asemenea, au avut loc modificări în Codul penal și la amnistie, cu scopul de a asigura „concordanța dintre legislația națională și angajamentele internaționale ale Bulgariei în problemele privind drepturile omului”²¹¹. Astfel, urmau a fi amnistiate delictele care nu aveau caracter penal, urmând a fi eliberate din închisoare 53 de persoane. S-a decis și că se pot crea organizații fără statut de persoană juridică, iar partidele politice, syndicatele și organizațiile religioase puteau fi create pe baza prevederilor constituționale, ale Codului Muncii și legii privind confesiunile²¹².

²⁰⁵ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 429.

²⁰⁶ *Ibidem*.

²⁰⁷ *Datoria externă în valută convertibilă a RP Bulgaria* în „Scânteia”, an LIX, 14.717, 8 decembrie 1989, p. 6.

²⁰⁸ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 23.

²⁰⁹ *Ibidem*, dosar 118/1989, f. 4.

²¹⁰ *Ibidem*.

²¹¹ *Ibidem*.

²¹² *Ibidem*.

„Agerpres” a relatat și despre protestele a mii de cetățeni, aflați în fața sediului Adunării Naționale, care purtau lumânări aprinse și lozinci, lansând și apeluri pentru modificări urgente ale Constituției, demisia deputaților și organizarea de alegeri libere. Jelio Jeleu, conducătorul Uniunii Forțelor Democratice remisese către Adunarea Națională un document în care se cerea „înfăptuirea grabnică a unor prefaceri radicale”. Atmosfera protestatară este descrisă astfel: „Timp de mai multe ore, strigătele și fluierăturile în jurul sediului parlamentului nu au încetat, până când starea de tensiune a fost resimțită și în sala de ședințe. [...] Mulțimea l-a întâmpinat cu fluierături pe președintele Adunării Naționale, Stanko Todorov, și pe câțiva cunoscuți deputați, astfel că ei nu s-au putut face ascultați. Atunci și-a făcut apariția Petăr Mladenov, care a luat microfonul instalat pe unul dintre automobilele autorităților orașenești. «Vă adresez apelul de a da dovadă de simț de răspundere față de soarta Bulgariei», a spus el. Avertismentele, potrivit cărora extremismul va duce la tragedii, au fost întâmpinate cu exclamația «Tragedia va fi pentru voi!». Cuvântarea lui a fost întreruptă de fluierături. La apelul lui privind «păstrarea simțului de răspundere» s-a ripostat cu cuvintele «Cum de nu vă este rușine!». La cuvintele «Parlamentul își continuă lucrările» mulțimea a strigat «Demisie!», «Împingeți Bulgaria spre prăpastie!», a afirmat Petăr Mladenov, înainte de a intra în clădirea parlamentului”²¹³.

„Agerpres” prezenta și Hotărârea Plenarei CC al PC Bulgar din 15 decembrie 1989, care stipula faptul că „în condițiile noii orientări a partidului, modelul stalinist al socialismului este respins”²¹⁴. Aceasta mai menționa și importanța îndeplinirii unei reforme economice radicală menită să satisfacă necesitățile societății și „edificarea unei economii socialiste de piață”²¹⁵. Pentru a rezolva problema datoriei externe, Plenara propunea Guvernului să elaboreze și să îndeplinească un program care să ducă la încetinirea și înghețarea datoriei și să creeze premise „care asigură formarea unei balanțe active a schimbului cu străinătatea în viitorul apropiat”²¹⁶. Hotărârea mai prevedea că „modificările din cadrul sistemului politic sunt orientate către edificarea unei societăți socialiste a cetățenilor și a unui stat democrat de drept”²¹⁷. Printre cele mai importante prevederi se numărau: organul suprem al puterii în stat urma a fi Adunarea Populară, elaborarea unei noi Constituții, adoptarea de către Parlament a unei noi Legi Electorale, iar în al doilea trimestru din 1990

²¹³ Ibidem, ff. 8-9.

²¹⁴ Ibidem, dosar 297/1989, f. 1.

²¹⁵ Ibidem, f. 1.

²¹⁶ Ibidem, ff. 1-2.

²¹⁷ Ibidem, f. 2.

să aibă loc alegeri democratice libere, limitarea la două mandate a funcțiilor superioare, participarea activă a țării la Tratatul de la Varșovia și CAER, menținerea relațiilor de bună vecinătate cu statele balcanice etc.²¹⁸.

Ca și în cazul celorlalte țări, evenimentele din Bulgaria au avut o expunere limitată în presa română, iar „Agerpres” a prezentat, pe larg, situația politică din țara vecină. În general, nu au avut loc reacții critice la adresa schimbărilor de la nivelul conducerii PCB și a noului curs al Bulgariei, însă foarte probabil Nicolae Ceaușescu nu a fost mulțumit de pierderea încă unui stat antireformist, întrucât acum, în blocul socialist, rămânea ultimul lider conservator.

Cehoslovacia

Regimul comunist din Cehoslovacia s-a arătat deschis spre schimbare în contextul politicilor lui Gorbaciov, prin lansarea, în martie 1987, a unui program de reforme și democratizare a societății, ce îl copia pe cel din URSS. Însă, acesta nu a fost implementat, iar primele semne de deschidere față de un program de reforme s-a manifestat în noiembrie 1988, odată cu numirea în funcția de premier a lui Ladislav Adamec²¹⁹. Cu toate acestea, preocupările reformatoare au fost mai mult de fațadă. De-a lungul anului 1989, societatea civilă a organizat proteste împotriva regimului, însă acesta nu a fost receptiv la schimbări similare celor din Polonia sau Ungaria. Însă, toamna anului 1989 va aduce evenimente mai importante. Acestea vor fi reflectate succint în presa română. În general, atât „Agerpres”, cât și „Scântea” și „Lumea” au preferat să prezinte politica de stat a PCC, exprimată în cadrul plenarelor, ignorând manifestațiile populare antiregim desfășurate pe 21 august, 28 octombrie și de la sfârșitul lui noiembrie 1989.

„Scântea” din 20 septembrie prezenta cuvântarea secretarului general al Partidului Comunist Cehoslovac (PCC), Miloš Jakeš, la o consfătuire de partid, în care a îndemnat la mobilizarea partidului pentru îndeplinirea mai eficientă a sarcinilor și a criticat faptul că nu erau îndeplinite cele social-economice: „În pofida unei anumite ameliorări a rezultatelor obținute, acestea nu corespund încă obiectivelor și posibilităților noastre”²²⁰. De asemenea, a adăugat că trebuia crescută, cu prisosință, activitatea ideologică a partidului

²¹⁸ Ibidem, ff. 2-3.

²¹⁹ Adrian Pop, *Origine și tipologia revoluțiilor est-europene*, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 266.

²²⁰ *Partidul – forța motrice în construirea socialismului* în „Scântea”, an LIX, nr. 14.645, 20 septembrie 1989, p. 6.

pentru „educarea și formarea opiniei publice” și a „dezvoltării conștiinței oamenilor și sporirii încrederii lor în socialism”²²¹.

Pe 27 septembrie 1989, Ministrul Federal de Externe a ținut în fața misiunilor diplomatice acreditate la Praga, expunerea „Problemele actuale ale restructurării economice în Cehoslovacia”, care stipula faptul că procesul elaborării de noi legi și acte normative va continua de la 1 ianuarie 1990 pentru restructurarea economică. Expunerea preconiza și faptul că în textul viitoarei Constituții, aflată în curs de elaborare, să se facă referire la dreptul de asociere și organizare, precum și celelalte principii ale Declarației Universale a Drepturilor Omului²²².

La Plenara CC al PCC, Miloš Jakeš, a criticat manifestările opoziției și a denunțat sprijinul primit de aceasta din Occident, Polonia, Ungaria și URSS. Se exprima și nemulțumirea comuniștilor cehoslovaci față de sistarea unilaterală de către Ungaria a lucrărilor la hidrocentrala de la Gabčíkovo-Nagymaros, față de care doreau despăgubiri. PCC își declara și solidaritatea cu RDG în fața unei presupuse campanii de denigrare duse de RFG²²³.

„Scânteia” din 14 octombrie 1989 anunța încheierea Plenarei CC al PCC, care adoptase noul statut al partidului. Acesta aducea modificări care vizau întărirea structurii sale organizatorice, a unității și capacității lui de acțiune. În raportul lui Jakeš, acesta a descris situația politică a țării ca fiind „în general stabilă” și că „politica PCC se bucură de sprijin”²²⁴. Miloš Jakeš a vorbit și despre situația din blocul socialist, menționând că Cehoslovacia urmărea cu atenție evoluția din statele reformiste și a respins politica de reformare a socialismului: „Nu vom permite să ni se impună ceea ce contravine intereselor poporului cehoslovac, ale partidului nostru și Frontului Național”²²⁵. De asemenea, „Scânteia” prezenta prevederile raportului, menționând că „este condamnată cu fermitate campania deșănțată dezlănțuită împotriva RDG de către RFG și alte țări în legătură cu tentativele unor cetățeni ai RDG de a trece ilegal în RFG, folosind în acest scop și Ambasada RFG din Cehoslovacia”²²⁶. Jakeš a descris în termeni duri situația: „Este vorba de tendințe extrem de periculoase, revanșarde în esență, care pun la îndoială rezultatele celui de-al doilea război mondial, statu-quo-ul teritorial din Europa și urmăresc

²²¹ *Ibidem*.

²²² Adrian Pop, *op. cit.*, pp. 267-268.

²²³ *Ibidem*, p. 268.

²²⁴ *Cerința majoră a dezvoltării colaborării pentru promovarea valorilor socialismului subliniată de tovarășul Miloš Jakeš la plenara CC al PC din Cehoslovacia în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.666, 14 octombrie 1989, p. 6.*

²²⁵ *Ibidem*.

²²⁶ *Ibidem*.

destabilizarea lui”²²⁷. Aceste critici veneau în contextul în care, pe 3 octombrie, 4.000 de cetățeni est-germani s-au aflat în fața ambasadei RFG din Praga pentru a încerca să folosească teritoriul cehoslovac ca să treacă în Germania de Vest²²⁸.

„Scânteia” a prezentat, succint, și raportul premierului Ladislav Adamec, rostit în cadrul unei sesiuni a Adunării Federale a Cehoslovaciei. El a afirmat că, în ciuda greutăților întâmpinate, guvernul nu a dat înapoi în fața trecerii la „noul mecanism economic”, ci se realizează cu un an mai devreme. Adamec a făcut referire și la situația internațională, menționând că „provoacă îngrijorare încercările de a pune sub semnul întrebării organizarea postbelică a Europei, de a ignora existența în fapt a două state germane suverane, precum și tendința de revizuire a granițelor existente”²²⁹.

Un moment important pentru căderea comunismului cehoslovac, omis de presa română, a fost arestarea ziariștilor Rudolf Zeman și Jiří Ruml, față de care aproape 230 de jurnaliști s-au solidarizat prin trimiterea, pe 23 octombrie, a unei scrisori către autorități prin care cereau eliberarea lor. Momentul a dus la revigorarea petiției „Câteva propoziții”, care cerea reforme pro-democratice. Artiștii semnatari nu au mai fost difuzați de televiziune și radio. Ca urmare, 98 de membri ai Filarmonicii cehe au întrerupt colaborarea cu instituțiile²³⁰.

Pe 17 noiembrie, 25.000 de oameni au protestat în Praga, cerând alegeri libere și înlăturarea monopolului PCC²³¹. Aceștia au fost dispersați de forțele de ordine, iar zvonul morții unui tânăr manifestant a provocat indignarea populației, astfel că a doua zi, 200.000 de praghezi au ieșit în stradă, iar universitățile și teatrele au intrat în grevă²³².

Acest protest a dus la formarea, pe 19 noiembrie, a Forumului Civic, condus de Václav Havel, compus din mai multe organizații cetățenești de opoziție. Noua organizație avea mai multe revendicări: demisia membrilor CC al PCC care fuseseră implicați în pregătirea invaziei din 21 august 1968; demisia celor responsabili pentru înăbușirea unor manifestații pașnice; constituirea unei Comisii care să elucideze modul în care s-a înăbușit manifestația din 17 noiembrie 1989 și pedepsirea vinovaților; eliberarea tuturor deținuților

²²⁷ *Ibidem*.

²²⁸ Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 75.

²²⁹ *Încercările de a pune sub semnul întrebării organizarea postbelică a Europei provoacă îngrijorare* în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.695, 17 noiembrie 1989, p. 6.

²³⁰ Adrian Pop, *op. cit.*, p. 268.

²³¹ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 417.

²³² François Souret, *op. cit.*, p. 320.

politici. În următoarele zile, sute de mii de oameni s-au adunat la Praga, în Piața Václav, pentru a demonstra împotriva regimului. Demonstrațiile au avut impact politic, ducând la demisia Biroului Politic pe 24 noiembrie și, două zile mai târziu, pe 26 noiembrie, au avut loc negocieri între o delegație a Forumului Civic, condusă de Václav Havel și autoritățile comuniste conduse de Ladislav Adamec. S-a solicitat eliberarea deținuților politici, libertatea presei, accesul opoziției la mass-media, iar Plenara extraordinară a CC al PCC, desfășurată concomitent, decide destituirea din funcții a celor instalați după invazia sovietică din 1968, constituirea unui guvern de coaliție la nivel federal și convocarea Congresului extraordinar al partidului, pe 26 ianuarie 1990. În perioada 28-30 noiembrie, puterea comunistă, reprezentată de Ladislav Adamec, a acceptat cererile opoziției: organizarea de alegeri libere, libertatea de exprimare, libertatea de asociere, libertatea presei, denunțarea invaziei sovietice în Cehoslovacia, cererea de retragere a trupelor sovietice, renunțarea la rolul conducător al partidului în stat și societate²³³.

Revista „Lumea” prezenta desfășurarea Plenarei extraordinare a PC Cehoslovac din 27 noiembrie, „consacrată analizării situației din țară”, care a hotărât convocarea Congresului extraordinar al PCC pentru 26 ianuarie 1990, urmând să examineze Programul de acțiune al partidului până la cel de-al XVIII-lea Congres al său, ce urma a avea loc la 10 mai 1990. Prezentând cuvântarea lui Karel Urbanek, succesorul lui Miloš Jakeš la conducerea partidului, revista „Lumea” notează: „Secretarul general al CC al PCC a recomandat crearea, pe baza platformei Frontului Național, a unei largi coaliții politice, unirea tuturor partidelor politice, organizațiilor și grupărilor sociale care se pronunță pentru socialism”²³⁴.

În finalul articolului, foarte succint, revista „Lumea” anunța că, pe 25 noiembrie, în cadrul ședinței extraordinare a guvernului federal cehoslovac, prim-ministrul Ladislav Adamec, și-a prezentat demisia, însă urma să rămână la conducerea guvernului până la numirea altui guvern de către președintele țării. El se declara împotriva privatizării, oferind ca model negativ situația din Polonia, unde „Solidaritatea” „a inițiat trecerea uzinelor înapoi în patrimoniul particular sau vinderea lor capitalului străin”²³⁵. A adăugat că evitarea unei crize economice a Cehoslovaciei trebuia înfăptuită „pe o bază socialistă, în condițiile respectării integrale a oamenilor muncii, pe baza respingerii

²³³ Alesandru Duțu, *op. cit.*, pp. 82-83.

²³⁴ *Plenara extraordinară a CC al PC din Cehoslovacia* în „Lumea”, nr. 48, 30 noiembrie 1989, p. 13.

²³⁵ *Ibidem*.

concepțiilor potrivit cărora trebuie să revenim la capitalism” și declara că PCC era convins că viitorul țării era statul socialist²³⁶.

Situația din Cehoslovacia era abordată și în paginile revistei „Lumea” din 30 noiembrie 1989. Citând Agenția „CTK”, erau prezentate lucrările Plenarei extraordinare a CC al PC din Cehoslovacia, „care a dezbătut probleme ale situației interne din țară”²³⁷. Era anunțat faptul că „plenara a satisfăcut cererea de eliberare a lui Miloš Jakeš” din funcțiile de secretar general al CC și membru al Prezidiului CC al PCC, precum și cererile de eliberare ale altor membri și membri supleanți ai acestuia. În locul lui Miloš Jakeš, Karel Urbanek a fost ales secretar general al CC al PCC, după cum se decisese²³⁸.

Citând Agenția cehoslovacă „CTK”, cotidianul „Scânteia” din 30 noiembrie 1989 prezenta poziția lui Urbanek la adresa opoziției politice, menționând că acesta „a relevat că există forțe care încearcă să abuzeze de actuala situație din țară prin folosirea ei împotriva comuniștilor și a socialismului în general” și, totodată, „nu doresc dialog, ci monolog, în care să-i acuze pe comuniști”²³⁹. În numărul din 1 decembrie, „Scânteia” menționa desfășurarea sesiunii extraordinare a Adunării Federale a RS Cehoslovace din 30 noiembrie, în cadrul căreia fuseseră adoptate „o serie de amendamente la Constituția țării și au aprobat Declarația Adunării Federale în care se subliniază importanța dezvoltării, în continuare, a societății socialiste în Cehoslovacia”²⁴⁰.

Oficiul PCR relatea, într-un număr ulterior, și despre prima ședință din 4 decembrie, a noului guvern cehoslovac, condus de Ladislav Adamec, care menționase că activitatea noului guvern federal „ține seama de dorințele și propunerile cuprinse în declarațiile diferitelor inițiative cetățenești”²⁴¹. El anunța că executivul va avea o deschidere mai mare către oameni pentru a purta „un dialog general, care să fie bine pregătit, exigent și reciproc, în interesul căutării și găsirii în comun de soluții pozitive”²⁴². Se menționa și că guvernul condamna invazia Cehoslovaciei din 1968 și propunea negocieri în vederea

²³⁶ *Ibidem.*

²³⁷ *Ibidem.*

²³⁸ *Ibidem.*

²³⁹ „Viitorul Cehoslovaciei este socialismul”. Cuvântul secretarului general al CC al PC din Cehoslovacia la întâlnirea cu activul de partid în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.707, 30 noiembrie 1989, p. 6.

²⁴⁰ Sesiunea extraordinară a Adunării Federale a RS Cehoslovace în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.708, 1 decembrie 1989, p. 6.

²⁴¹ Direcții ale politice interne și externe ale RS Cehoslovace prezentate de noul guvern în „Scânteia”, an LIX, nr. 14.711, 5 decembrie 1989, p. 6.

²⁴² *Ibidem.*

încheierii unui acord privind staționarea temporară a trupelor sovietice pe teritoriul țării, iar ulterior, în cadrul procesului european de dezarmare, să fie soluționată problema retragerii trupelor sovietice²⁴³.

În urma demisiei din 7 decembrie 1989 a premierului Adamec, pe 10 decembrie, s-a format un nou guvern, condus de Marián Čalfa, în cadrul căruia comuniștii nu mai erau majoritari. A doua zi, va fi înlocuit din funcție și președintele țării, Gustáv Husák²⁴⁴.

Citând Agenția „CTK”, revista „Lumea” din 14 decembrie anunța sarcinile prioritare ale noului guvern, după cum le afirmase Marián Čalfa: elaborarea unui program realist de realizare a unui echilibru economic, prin combaterea inflației și schimbări structurale. Totodată, noul premier menționa că începuseră tratativele privind retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul cehoslovac – „problemă ce va fi soluționată în contextul larg al negocierilor pentru dezarmare în Europa”²⁴⁵.

Citând „TASS”, buletinul „Agerpres” din 21 decembrie 1989, prezenta vizita președintelui guvernului cehoslovac, Marián Čalfa, la Moscova, unde acesta a avut convorbiri cu Mihail Gorbaciov „într-o atmosferă de bunăvoință și înțelegere reciprocă”²⁴⁶. Marián Čalfa i-a declarat liderului sovietic că Cehoslovacia își va respecta obligațiile față de alianță, care decurgeau din Tratatul de la Varșovia, și va întreține relații cu toate statele, în interesul stabilității europene și mondiale. Cei doi „s-au pronunțat în favoarea îmbogățirii în continuare a căilor tradiționale de conlucrare în diverse domenii”²⁴⁷. De asemenea, cele două părți și-au exprimat hotărârea de a aborda constructiv, în următoarele săptămâni, problema prezenței trupelor sovietice din Cehoslovacia²⁴⁸.

„Scântea” anunța că, pe 21 decembrie 1989, Congresul extraordinar al PC din Cehoslovacia l-a ales pe Ladislav Adamec ca președinte al partidului și pe Vasil Mohorita ca prim-secretar al PCC²⁴⁹.

Observăm și în cazul Cehoslovaciei că prezentarea căderii comunismului a urmărit aceeași dinamică precum cea a celorlalte state ex-comuniste: articole succinte care prezintă schimbările de la conducerea țării, criticile la adresa opoziției și Occidentului adresate de PCC, problemele

²⁴³ *Ibidem*.

²⁴⁴ Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 87.

²⁴⁵ *Praga. Obiective ale noului guvern cehoslovac* în „Lumea”, nr. 50, 14 decembrie 1989, p. 13.

²⁴⁶ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 276/1989, f. 38.

²⁴⁷ *Ibidem*.

²⁴⁸ *Ibidem*.

²⁴⁹ *Congresul extraordinar al PC din Cehoslovacia* în „Scântea”, an LIX, nr. 14.726, 22 decembrie 1989, p. 6.

economice și pericolul trecerii la economia de piață. Acestea nu mascau realitatea – un nou stat comunist ce se opunea reformelor gorbacioviste se destrăma.

Concluzii

Datorită caracterului său stalinist, conservator ideologic și antireformist, în România, regimul ceaușist a cenzurat căderea comunismului în Europa de Est, preferând să prezinte pericolele tranziției spre capitalism și să învinovătească interferențele externe prin citarea unor declarații pe măsură ale opozanților reformării sistemului din „statele-frățești”. Această atitudine denotă o îngrijorare în fața unui posibil „principiu al dominoului”, care ar duce la căderea comunismului în România.

Pozițiile exprimate de „Scânteia” și „Lumea” urmăreau linia politică a Partidului Comunist Român și aveau grijă să nu publice informații despre democratizarea statelor socialiste, preferând să folosească un limbaj ambiguu, care cenzura impactul transformărilor sistemice. Astfel, se dorea menținerea unei iluzii a stabilități țărilor comuniste, chiar dacă acestea treceau prin schimbări profunde, ale căror menționare contribuia la profilarea graduală a unei amenințări existențiale pentru regimul ceaușist. Pe de altă parte, „Agerpres” prezenta situația reală, accesibilă doar pentru ochii puterii politice. Discrepanțele informaționale dintre știrile oficiale și realitate s-au resimțit și, alături de factori geopolitici, sociali și economici au dus, inerent, la declanșarea Revoluției Române din Decembrie 1989.

Bibliografie

Surse primare

Documente de arhivă

Arhivele Naționale Istorice Centrale

1. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Căminare, dosar 46/1989, vol. II.
2. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosarele 47/1989, 57/1989, 60/1989, 97/1989, 104/1989, 118/1989, 120/1989, 123/1989, 124/1989, 274/1989, 276/1989, 297/1989, 301/1989, 386/1989.

Periodice

1. *Lumea* mai-decembrie 1989
2. *Scânteia* mai-decembrie 1989

Surse secundare

Studii

1. BAEV, Jordan, PETROV, Plamen, *Factori interni și externi care au determinat căderea regimului Jivkov în Bulgaria în Oșca*, Alexandru (coord.), 1989 – *an decisiv în istoria Europei. Colocvii: Târgoviște*, 2007, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 63-70.
2. KIRIAZOV, Mihail, *Criza din Bulgaria în anii '80 ai secolului XX și căderea comunismului în Fortuna*, Lorin Ioan (coord.), *Accentuarea crizei de regim în țările socialiste europene (1980-1990)*, Timișoara, Editura Artpress, 2009, pp. 72-77.
3. RIPP, Zoltán, *Dezintegrarea sistemului comunist și tranziția prin negociere în Ungaria în OȘCA*, Alexandru (coord.), 1989 – *an decisiv în istoria Europei. Colocvii: Târgoviște*, 2007, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 101-109.
4. SOWINSKA-KRUPKA, Alicja, *Drumul către libertate în Europa Centrală în OȘCA*, Alexandru (coord.), 1989 – *an decisiv în istoria Europei. Colocvii: Târgoviște*, 2007, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008, pp. 89-100.

Lucrări de specialitate

1. BUGA, Vasile, *Pe muchie de cuțit: relațiile româno-sovietice 1965-1989*, Ed. a II-a, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2022.
2. Idem, *Sub lupa Moscovei: politica externă a României 1965-1989*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015.
3. CORNEANU, Constantin, *Victorie însângărată decembrie 1989: premisele, izbucnirea și desfășurarea Revoluției române din decembrie 1989*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.
4. FILIP-AFLOAREI, Daniel, *Un deceniu zbuciumat: România și criza regimului comunist din Polonia în anii '80*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2023.
5. PREDA, Dumitru, RETEGAN Mihai (ed.), 1989 – *Principiul dominoului: prăbușirea regimurilor comuniste europene*, Ed. a II-a, București, Editura RAO Distribuție, 2019.
6. SERVICE, Robert, *The End of The Cold War 1985-1991*, London, Pan Macmillan, 2015.
7. SOURET, François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, București, Editura Polirom 1998.
8. TAUBMAN, William, *Gorbaciov. Viața și epoca lui* (trad. Mihai-Dan Pavelescu), București, Editura Meteor Publishing, 2018.